

Beoordeling verkiezingsprogramma's 2024 - rechtsstatelijkheid

vrijdag 31 mei 2024

Inleiding

De rechtstaat is geen rustig bezit maar een werkwoord. Het concept beschermt ons tegen willekeur, machtsmisbruik en corruptie dankzij robuuste instellingen en regels. Deze waarborgen een ordentelijke samenleving in een vrije, democratische maatschappij en bieden elke burger een kader om zich te ontwikkelen en te beschermen tegen een overmachtige overheid. De rechtstaat respecteert (supra)nationale en deelstatelijke regels, eerbiedigt de grondrechten en biedt burgers rechtszekerheid.

De rechtstaat staat echter regelmatig onder druk. Het is belangrijk om te weten hoe politieke partijen deze zien en in de toekomst verder willen invullen. De Orde van Vlaamse Balies (OVb) vervult als beroepsorganisatie van alle Vlaamse advocaten en als verdediger van de belangen van de rechtzoekende een essentiële rol als beschermer van de fundamentele rechten en vrijheden binnen een democratische rechtstaat die de levensader is van de advocatuur. Het behoort daarom ook tot de opdracht van de OVb om tekortkomingen en bedreigingen in kaart te brengen en aan te dringen op een zorgvuldige reparatie waar nodig.

De rechtstaat, of *the rule of law*, heeft vele eigenschappen: de rechtsbronnen zijn toegankelijk, helder en voorspelbaar; vragen over rechten en verplichtingen worden opgelost door toepassing van het recht en niet door willekeur; de overheden oefenen hun macht uit, te goeder trouw en zonder willekeur; er is een adequate bescherming van grondrechten en vrijheden en er is plaats voor een beslechting van geschillen die burgers niet onderling kunnen oplossen, zonder buitensporige kosten en zonder nodeloze vertraging. In de rechtstaat is een eerlijke procesvoering gewaarborgd en is er toegang tot een vrij gekozen, onafhankelijke advocaat. De *rule of law* houdt in dat de overheid de verplichtingen onder het internationaal en het intern recht naleeft.

De OVb lichtte, naar Nederlands voorbeeld, de rechtsstatelijkheid van de verkiezingsprogramma's door in samenwerking met een werkgroep van experts. Dit rapport kon enkel gerealiseerd worden met de gewaardeerde inbreng van professoren Patricia Popelier, Patrick Peeters en Wilfried Rauws, stafhouder Kati Verstrepen en erevrederechter Frederik Evers.

Het rapport is als volgt tot stand gekomen: de OVb heeft een *quick scan* uitgevoerd van de partijprogramma's van de Vlaamse politieke partijen die de aflopende legislatuur parlementair vertegenwoordigd waren en die in de aanloop van de verkiezingen van 9 juni 2024 aan de burger worden voorgesteld. Het gaat om: Vlaams Belang, Open VLD, PVDA, Vooruit, N-VA, Groen en CD&V. De volgorde die wordt gehanteerd is gebaseerd op de kieslijsten. Vooraleer de OVb de lijst met voorstellen die zij (potentieel) relevant achtte voor de rechtstaat heeft overgemaakt aan de experts, heeft zij deze volledig geanonimiseerd zodat de stellingen niet langer gekoppeld waren aan de politieke partijen en

de neutraliteit van de analyse door de experts zou worden gewaarborgd. De experts hebben deze lijst eerst individueel beoordeeld en hun bevindingen zijn vervolgens uitgebreid besproken op drie werkvergaderingen. Op basis hiervan heeft de OVB een ontwerp van rapport geschreven, dat ter verificatie op een finale vergadering met de experts werd besproken.

De OVB benadrukt dat het evaluatierapport geenszins tot doel heeft als stemwijzer te fungeren. Het rapport beoogt enkel de aandacht te vestigen op de voorstellen die de rechtstaat versterken en beschermen (groen), voorstellen die de rechtstaat kunnen bedreigen (oranje) en voorstellen die daadwerkelijk een bedreiging vormen voor de rechtstaat (rood). De OVB nodigt u uit om ook de opmerkingen van de experts te lezen. Het zijn knipperlichten die niet kleuren maar commentaar aan deze of gene voorstel toevoegen. De voorstellen zijn in de verkiezingsprogramma's veelal bondig, gemakkelijk te lezen maar soms weinig uitnodigend om over te reflecteren. De opmerkingen van de experts nodigen u uit om even verder na te denken. Met het oog op de leesbaarheid zijn de voorstellen gebundeld onder een thema-kopje.

In ons rapport wordt her en der verwezen naar de *Trojan Horse discourse*. Voor de niet-ingewijde lezer lichten we graag toe dat de uitdrukking gemeenzaam bekend is bij cyberbeveiligingsonderzoekers onder de benaming *Trojan Horse malware*. Bedoeld wordt kwaadaardige software, vermomd als iets goedaardigs. Detectie- en beveiligingsprogramma's hebben moeite om deze *malware* te herkennen, omdat deze op een legitieme procedure of programma lijkt. Uit onderzoek blijkt dat een ongenueanceerde reactie op dergelijke *malware* het risico met zich meebrengt dat de beveiligingsomgeving van het netwerk wordt gedestabiliseerd. Op dezelfde manier zien we hoe politieke partijen de terminologie van het constitutionele discours, de democratische rechtstaat en mensenrechtenverdragen durven te gebruiken om precies het tegendeel te bereiken. Het gedachtegoed wordt aangewend om fundamentele rechten, democratie en rechtstaat te ondermijnen of uit te hollen. Om die reden is het misleidend om de voorstellen in de verkiezingsprogramma's te beoordelen op zichzelf, maar moeten ze in hun context gezien worden.

Het rapport is vergezeld van twee bijkomende documenten. Een eerste document herneemt per politieke partij welke voorstellen een bepaalde kleurcode kregen toegewezen. In het laatste document lijsten we de 677 voorstellen op die de beoordeling hebben ondergaan. De nummering in dat document komt overeen met de voorstellen in dit rapport. U kan bij lezing dus makkelijk terugvinden over welk voorstel het exact gaat én waar u dit in het betreffende verkiezingsprogramma kan terugvinden.

Het is de zorg van de OVB en hopelijk ook die van de lezer om de rechtstaat te beschermen en te versterken. Versterking begint met bewustwording dat burgers op eerlijke en gelijke wijze door de overheid worden behandeld, en dat burgers zich bij de rechter in een eerlijk proces kunnen beroepen op hun fundamentele rechten, en met bewustwording van de rechten en vrijheden van elkaar. De rust bewaren in onze rechtstaat vergt van iedereen een inspanning: zowel van de overheid, als van de burger en van de verkozenen in ons land.

1 / Stemrecht en onverenigbaarheid politieke mandaten

Alle Vlaamse partijen maken melding van het stemrecht in hun programma. De voorstellen hebben betrekking op (de uitbreiding van) het stemrecht, stemplicht, opkomstplicht en de wijze van het uitbrengen van een stem. Ze verwijzen naar de democratische rechtstaat. De voorstellen betreffen fundamentele vragen zoals bijvoorbeeld stemrecht of stemplicht of de minimum leeftijdsvereisten om te kunnen stemmen. Het is belangrijk voor de rechtstaat dat de politieke partijen hierover nadenken en standpunt innemen. Uiteraard kunnen verschillende overtuigingen elk op zich de toetsing met de rechtsstatelijkheid ervan doorstaan.

De experts beklemtonen dat de implementatie van voorstellen rond het stemrecht (voorstel 1 t.e.m. 11) steeds de nodige begeleidende maatregelen behoeft. Zo veronderstelt het voorstel om voor bepaalde groepen van kiezers een uitbreiding van het stemmen per brief mogelijk te maken (CD&V, 6) dat wordt nagedacht over het principe van het geheim van de uitgebrachte stem. Ook dienen het kiesrecht en de kiesplicht zo georganiseerd te worden dat de verkozenen representatief zijn.

De voorstellen m.b.t. onverenigbaarheid van politieke mandaten (12 t.e.m.16) zijn niet onmiddellijk relevant voor de goede werking van een democratische rechtstaat.

Het voorstel om een Hoge Autoriteit voor Politieke Transparantie op te richten ter voorkoming van belangenconflicten bij politieke instanties (PVDA, 14) is niet concreet en in zijn vaagheid moeilijk te beoordelen op de democratische dan wel rechtsstatelijke waarde ervan.

2 / Discriminatie

Bijna alle politieke partijen spreken zich uit tegen discriminatie. De voorstellen 20 en 21 (PVDA), 24 (N-VA) en 27, 28, 29 en 37 (Vooruit) gaan over de gelijkwaardigheid van man en vrouw of genderevenwicht. Voorstellen 30 en 41 (Groen), 31 (Vooruit), 32 (CD&V), 52 (PVDA) en 61 (N-VA) nemen duidelijk stelling in tegen racisme. Er is aandacht voor een inclusieve samenleving met gelijke mogelijkheden voor mensen met een beperking (N-VA, 51, 55, 58; CD&V, 47; PVDA, 50 en Vooruit 64, 65) of ouderen (CD&V, 47, 53, 56 en N-VA, 66). Discriminatie van mensen uit de LGBTIQ+ gemeenschap wordt bestreden (Vooruit, 60). Al deze voorstellen kleuren **groen**.

De voorstellen 30 t.e.m. 66 betreffen de opmaak van actieplannen, invoering van praktijktesten en andere suggesties die betrekking hebben op discriminatie in al zijn gedaanten.

De voorstellen tot invoering van praktijktesten om discriminatie op de woon- en arbeidsmarkt te bestrijden (Groen, 34; Vooruit, 35; Open VLD, 38 en CD&V, 36) beogen discriminatie tegen te gaan. Er ligt ook een voorstel voor om geen praktijktesten in te voeren bij het sluiten van huurcontracten (Vlaams Belang, 168). Praktijktesten zijn een manier om een bepaald doel te bereiken. Discriminatie op de woon- en arbeidsmarkt is in strijd met de democratische rechtstaat. In een rechtstaat wordt gecontroleerd of de wetten worden nageleefd. De experts spreken zich niet uit over de manier waarop deze controle of discriminatietoets moet worden uitgevoerd. Dat behoort tot het politieke beleid. Uiteraard moet een onafhankelijke rechter steeds kunnen controleren of bewijs op een geoorloofde manier werd verkregen. De experts kleuren voorstel 168

(Vlaams Belang) **oranje**, niet omwille van het al dan niet invoeren van praktijktesten, maar omdat het discriminatie mogelijk in de hand werkt als het discriminatieverbod niet op een andere manier wordt gehandhaafd.

Voorstel 46 (Vlaams Belang) beoogt niet langer subsidies toe te kennen aan besturen, verenigingen of bedrijven die zich bezondigen aan “positieve discriminatie”. De experts wijzen erop dat deze stelling foutief uitgaat van de veronderstelling dat positieve actie per definitie discrimineert. Positieve acties zijn tijdelijke maatregelen die een aantoonbare structurele ongelijkheid tussen categorieën van personen wil wegwerken. Dat kan soms noodzakelijk zijn om op termijn discriminatie in de samenleving weg te werken. De regel dat enkel gelijke gevallen gelijk behandeld moeten worden, vormt de leidraad. Het voorstel wordt daarom **oranje** gekleurd.

Voorstel 57 (Vooruit) ijvert voor de bestrijding van discriminatie bij de toegang tot het uitgaansleven. De middelen die worden voorgelegd zijn evenwel zeer surveillancegericht (camerabewaking, verplichte incidentmelding aan de politie en het meldpunt discriminatie en invoering van praktijktesten). De experts kleuren het voorstel **oranje** omdat de middelen niet in verhouding staan tot het doel. In de maatschappij van morgen kunnen deze middelen in andere handen terecht komen, met andere doelen.

3 / Vrijheid van godsdienst

De voorstellen 67 t.e.m. 81 hebben betrekking op de overheidsfinanciering en erkenning van levensbeschouwingen en het al dan niet opleggen van een verbod tot het dragen van levensbeschouwelijke tekenen.

Overheidsfinanciering

Voorstel 69 (Open VLD) wil dat gemeenten niet langer begrotingstekorten van kerkfabrieken bijpassen. De experts wijzen erop dat als dit voorstel enkel doelt op kerkfabrieken in plaats van alle eredienstbesturen, het om een discriminatie gaat die strijdig is met het EVRM. De godsdienstvrijheid behelst geen recht op financiering, maar als die er is, moet die wel gelijk zijn voor alle geloofsgemeenschappen (arrest van het EHRM van 31 juli 2008 (Jehova and others v. Austria, [nr.40825/98, §92](#))). Er zou ook een schending van de vrijheid van religie zijn als de impact van het stoppen van financiering zo groot zou zijn dat dit het bestaan van een geloofsgemeenschap en de uitoefening van haar geloof zou bedreigen.

Erkenning

Voorstel 71 (N-VA) legt aan de geestelijke beoefenaars van erkende erediensten de verplichting op te slagen voor een inburgerings- en taalttest om een gecombineerde vergunning (*single permit*) te bekomen. De experts wijzen op de onmogelijkheid om dat voorstel in de praktijk om te zetten. Een *single permit* wordt immers enkel aangevraagd door iemand die zich nog niet op het Belgisch grondgebied bevindt. De voorgestelde formulering leidt ertoe dat niemand bij machte is om de *single permit* te krijgen. Momenteel worden in het buitenland immers geen inburgerings- en taalttesten op systematische basis georganiseerd. Het voorstel wordt **oranje** gekleurd. Eenzelfde reactie geldt voor wat voorstel 604 (N-VA) betreft dat ijvert voor de opstart van

inburgeringstrajecten in het land van herkomst. Ook dat voorstel kleurt **oranje**. Voorstel 611 (N-VA) legt bijkomende inburgeringsverplichtingen op voor zowel de aanvrager als de gezinshereniger. Omwille van dezelfde redenering kleurt het voorstel **oranje**.

Vanuit rechtsstatelijk standpunt kleurt voorstel 73 (Vlaams Belang) (intrekking van de islamitische eredienst) **rood**. Dit is manifest strijdig met de vrijheid van eredienst en de vrije openbare uitoefening ervan zoals bepaald in art. 19 van de Grondwet en artikel 9 EVRM.

Verbod dragen levensbeschouwelijke tekenen

De voorstellen 74 t.e.m. 81 geven uiteenlopende invullingen aan het neutraliteitsbeginsel. Dit houdt in dat de staat neutraal is en dat de ambtenaren van openbare diensten neutraal moeten handelen. De persoonlijke levensbeschouwelijke overtuiging van ambtenaren mag bijgevolg geen rol spelen in de behandeling van burgers. In een exclusieve invulling betekent dit dat ambtenaren geen blijk mogen geven van enige levensbeschouwelijke overtuiging. In een inclusieve invulling betekent het dat zij de pluraliteit van levensbeschouwingen in de samenleving mogen weerspiegelen. Een inclusieve noch een exclusieve invulling is per definitie problematisch voor de rechtstaat.

Op basis van de bestaande rechtspraak van het Grondwettelijk Hof, de Raad van State, het Europees Hof van Justitie en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) beslissen de experts echter dat aan de voorstellen met betrekking tot de levensbeschouwelijke tekenen geen kleur zal worden toegekend. Er bestaat hier thans onvoldoende jurisprudentiële consensus over.

4 / Openbaarheid van bestuur

Drie voorstellen dragen bij tot de openbaarheid van bestuur en krijgen een **groen** label:

- / Voorstel 87 (Groen) ijvert voor een afdwingbare wet zodat burgers en journalisten de overheid beter kunnen controleren;
- / Voorstel 88 (Vooruit) beoogt het transparanter en toegankelijker maken van de besluitvorming door alle regeringsbeslissingen, zowel op Vlaams als op federaal niveau, meteen te publiceren op een digitaal platform;
- / Voorstel 89 (N-VA) pleit voor een actieve openbaarheid van bestuursdocumenten bij de federale en Brusselse overheid, naar Vlaams voorbeeld. Bestuursdocumenten moeten makkelijk terug te vinden zijn voor de burgers.

5 / Defensie

Er wordt in een versterking van de democratische en parlementaire controle op het nationale en Europese defensiebeleid voorzien (Groen, 82) en in een toetsingskader voor militaire missies (Vooruit, 85) wat strookt met de beginselen van de rechtstaat doch een grondwetherziening vereist.

Voorstel 84 (CD&V en N-VA) beoogt de bewapening van drones. Dit is in wezen een instrument van defensie. Bewapende drones zijn op zichzelf niet in strijd met het internationaal humanitair recht. Het gebruik van bewapende drones moet echter wel voldoen aan de eisen van het

internationaal recht, zoals het principe van non-discriminatie en proportionaliteit. Het probleem schuilt bij *human-out-of-the-loop* systemen die zelfstandig (meestal met behulp van AI) doelwitten kiezen en aanvallen. Het risico op discriminatie en niet-proportionaliteit bij de inzet van bewapende drones leiden tot een **oranje** inkleuring van het voorstel.

6 / Persvrijheid en vrijheid van meningsuiting

Persvrijheid

De voorstellen die een sterke, onafhankelijke openbare omroep beogen, pakken **positief** uit voor de versterking van de rechtstaat (Groen, 112 en CD&V, 115). Ook een aanpassing van de Grondwet om de persvrijheid ook voor de audiovisuele pers te verankeren (Open VLD, 117) kan worden toegejuicht in het licht van de beginselen van de rechtstaat. Er worden maatregelen voorgesteld om het SLAPP-fenomeen te bestrijden en alzo de persvrijheid te vrijwaren (Groen, 114) en (CD&V, 118).

Voorstel 96 (Vlaams Belang) pleit voor de afwezigheid van politieke censuur in de media. De experts vragen zich af of dit voorstel betekent dat alles kan en mag gezegd worden. Alle mogelijke uitspraken in de media toelaten zonder enige beperking is in strijd met de beginselen van de rechtstaat. Bepaalde opvattingen en uitspraken zijn immers onwettig en/of strafbaar. Het voorstel wordt door de experts **oranje** gekleurd en dient nader bekeken te worden in het groter geheel van het betreffende partijprogramma. Ook voorstel 94 (N-VA) kleurt om deze reden **oranje**. Dat voorstel bepaalt dat met overheidsgeld gesubsidieerde mediabedrijven achterhaalde opvattingen of stereotypen niet offline mogen halen of verwijderen, maar ze eventueel wel van duiding kunnen voorzien. Bepaalde opvattingen en uitspraken zijn onwettig en/of strafbaar en worden als gevolg van het voorstel mogelijk niet meer verwijderd.

De experts merken bij de voorstellen die de persvrijheid aanbelangen het volgende op:

- / Voorstel 113 (CD&V) (correctionalisering van drukpersmisdrijven) is voor de experts een aandachtspunt. Als drukpersmisdrijven gecorrectionaliseerd worden, zullen ze wellicht meer worden vervolgd. De vraag rijst waarom de correctionalisering enkel geldt voor drukpersmisdrijven die worden gepleegd met een discriminerende drijfveer. Dit schendt mogelijk het gelijkheidsbeginsel.
- / Voorstel 116 (Groen) ijvert voor het verantwoordelijk stellen van aanbieders van sociale media voor de aanpak van *fake news*, polarisering en een ongezonde overdaad aan prikkels op het forum. Dit voorstel houdt mogelijk een risico van censuur in omdat het voorstel aanbieders in essentie verplicht bepaalde zaken van sociale media te verwijderen. De maatstaven die zij daarbij hanteren zijn moeilijk te controleren en kunnen op zichzelf evengoed problematisch zijn.

Vrijheid van meningsuiting

Foutieve informatie verspreiden kan schadelijke gevolgen hebben, zoals beïnvloeding van verkiezingen of aanzetten tot haat of radicalisering. Het doet twifelen aan de neutraliteit van wetenschappers, de berichtgeving van journalisten of de onafhankelijkheid van rechters.

Desinformatie knaagt zo aan de fundamentele van een democratische rechtstaat. De voorstellen 91 (Open VLD) en 92 (Vooruit) krijgen daarom het label **groen**.

Voorstel 98 (N-VA) verzet zich tegen het *woke*-denken aan alle Vlaamse universiteiten en hogescholen. Het kleurt **oranje** omdat het voorstel uitgaat van de veronderstelling dat het zogenaamde *woke*-denken een inherente eigenschap is van alle Vlaamse universiteiten en hogescholen en als zodanig moet geweerd worden. Het betreft een *Trojan Horse Discourse*. Fundamentele rechten worden aangewend om precies het tegenovergestelde te bewerkstelligen en de academische vrijheid te beperken. De experts kleuren ook voorstel 99 (Vlaams Belang) **oranje** om een gelijkaardige reden aangezien het voorstel de academische vrijheid en vrije meningsuiting aan de universiteiten en hogescholen wil “herstellen” en aldus uitgaat van de premisse dat het vrije denken vandaag niet geldt binnen universiteiten en hogescholen. IJveren voor een “bescherming” van de academische vrijheid kadert wel in het fundamentele recht op de vrijheid van meningsuiting in de rechtstaat, maar “herstellen” veronderstelt dat er geen academische vrijheid is. De vrijheid van meningsuiting veronderstelt volgens beide voorstellen een niet-*woke* denken. De inkleuring van de vrijheid van meningsuiting als niet-*woke* denken, houdt een beperking in van de vrijheid van meningsuiting.

In voorstel 101 (N-VA) wordt voorgesteld om uitsluitend het oproepen tot geweld vervolgbaar te stellen en niet het “aanzetten tot haat” dat bijgevolg geen misdrijf meer kan zijn en uit het Strafwetboek moet geschrapt worden. Aanzetten tot haat zou niet te definiëren zijn en op zich niet strafbaar zijn. Dat voorstel wordt **rood** gekleurd met verwijzing naar het arrest van het Grondwettelijk Hof van 7 februari 2001 ([arrest nr. 10/2001](#)). Daarin omschrijft het Hof het beteugelen van aanzetten tot haat als essentieel voor het democratisch karakter van het regime.

7 / Recht op fysieke integriteit

De rechtstaat functioneert als beschermer van kwetsbare minderheden in een samenleving. De voorstellen die het voorkomen van geweld tegen LGBTQI+-personen beogen (Vooruit, 60 en CD&V, 106) krijgen daarom een **groen** label.

Voorstel 349 (CD&V) dat voorziet in een inschrijving van het recht op een geweldloze opvoeding in ons burgerlijk wetboek, versterkt het recht op fysieke integriteit voor kinderen en jongeren en kleurt daarom **groen**.

In voorstel 104 (Vlaams Belang) wordt gepleit voor de uitbreiding van het recht op wettige (zelf)verdediging van goederen. Als deze verdediging zich uitbreidt tot het doden van de agressor zonder dat de fysieke integriteit van de betrokkene in gevaar wordt gebracht, is dit strijdig met artikel 2 EVRM. Het voorstel kleurt dan **rood**.

Ook voorstel 107 (Vlaams Belang) (chemische castratie op te leggen door de rechter) kleurt **rood**. Vanuit het fundamentele recht op fysieke integriteit is instemming van de betrokkene noodzakelijk en kan de rechter zonder die instemming geen chemische castratie opleggen.

8 / Mensenrechteninstellingen en algemene grondrechten

De politieke partijen formuleren talrijke voorstellen op het vlak van mensenrechten in ruime zin.

Een verankering van de democratische rechtstaat in artikel 1 van de Grondwet (CD&V, 280) en de inschrijving van de voorwaarden waaronder de grondrechten kunnen worden beperkt in de Grondwet (CD&V, 88) krijgen het label **groen**.

Ook voorstel 272 (PVDA) dat behelst dat het recht op water wordt opgenomen in de Grondwet en in Europese wetgeving kleurt **groen**. De internationale gemeenschap erkent het recht op water als een mensenrecht. De juridische bescherming van het recht op water is in zowel de Europese Unie als Vlaanderen gefragmenteerd, impliciet en onvolledig, zodat dit voorstel een versterking van dit mensenrecht uitmaakt.

Een pleidooi voor de uitbreiding van het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie en een verruimde toepassing ervan met verworven liberale rechten (Open VLD, 468) en de verdere versterking van sociale rechten (Vooruit, 472 en PVDA, 476) wordt ook als **positief** aanzien.

De experts houden de voorstellen die het federale en Vlaamse Instituut voor de mensenrechten betreffen tegen het licht van de *Principles of Paris* (Principles relating to the Status of National Institutions) van 20 december 1993 van de Verenigde Naties. De experts wijzen op het pijnpunt dat België één van de weinige Europese landen is dat niet beschikt over een mensenrechteninstituut met een A-status. Dat betekent dat geen enkel mensenrechteninstituut in ons land voldoet aan alle *Principles of Paris*. Deze principes zijn regels die de VN heeft geformuleerd voor nationale mensenrechteninstellingen. Wie eraan voldoet, is volwaardig lid van Internationale Alliantie van Mensenrechteninstellingen en heeft het recht om te spreken op vergaderingen van de Verenigde Naties, zoals de VN-Mensenrechtenraad. Voorstel 271 (CD&V) dat voorziet in een maximale uitbouw van de samenwerking tussen de verschillende mensenrechteninstellingen in het land zodat het Vlaams Mensenrechteninstituut een A-status kan behalen, kleurt dan ook **groen**. Het minder concreet geformuleerde voorstel 268 (Open VLD) om het mensenrechtenlandschap te versterken en te verhelderen, wordt eveneens als **positief** ervaren. Verder kan de inzet op toegankelijkheid tot de verschillende mensenrechteninstellingen via een eenheidsloket (CD&V, 273 en PVDA, 279) de rechtstaat versterken zodat ook dit voorstel **groen** wordt gelabeld.

Voorstel 44 (Vlaams Belang) ijvert voor de ontbinding en stopzetting van de subsidiëring aan Unia. De experts wijzen erop dat een organisatie als Unia een essentiële rol heeft om discriminatie in de samenleving te bestrijden en gelijke kansen te bevorderen. Het mensenrechtenbeleid moet weliswaar niet gebonden zijn aan één enkele instelling, maar de ontbinding van Unia zonder waardige vervanger zou problematisch zijn voor de rechtstaat. Het voorstel wordt **rood** gekleurd indien er niet in een vervanger wordt voorzien. Voorstel 278 (N-VA), dat pleit voor een volledige uitstap uit Unia voor federale materies en dat de behandeling van klachten inkantelt bij de werking van het Vlaams Mensenrechteninstituut, kleurt **oranje**. Het voorstel is perfect mogelijk op voorwaarde dat het VMRI in staat is en de middelen krijgt om de behandeling van de klachten over te nemen en ook over een A-status kan beschikken. Zo niet, betekent dit een achteruitgang op vlak van ons mensenrechtenbeleid.

Voorstel 289 (N-VA) kleurt **rood**. Het voorstel ijvert voor de uitsluitende uitvoering van de arresten van het EHRM waarbij België zelf partij is. Ook de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen zou zich voor haar beslissingen enkel dienen te beroepen op arresten waarbij België partij is. De overheid moet het EVRM, zoals uitgelegd door het EHRM, eerbiedigen, zonder dat personen gedwongen zijn hiervoor te procederen tot bij het EHRM in Straatsburg.

9 / Economie en ondernemen

In een rechtstaat geldt een procedurele zorgvuldigheidstoets die erin bestaat dat wordt nagegaan of de wetgever zijn maatregelen wel gesteund heeft op een grondige en geïnformeerde belangenafweging. In dit licht kleurt voorstel 121 (CD&V) **groen** waar wordt gesteld dat de impact van nieuwe wetgeving op ondernemingen in kaart moet worden gebracht door de opmaak van een kwalitatieve reguleringssimpactanalyse (RIA).

Voorstel 124 (N-VA) dat een uitbreiding voorstelt van het snelrecht in beroepsprocedures voor vergunningsprojecten, is aanvaardbaar voor zover de toegang tot de rechter niet wordt belemmerd.

Voorstel 127 (N-VA) dat een strafsancie of administratieve geldboete in het vooruitzicht stelt voor Belgische bedrijven die werken met niet-erkende buitenlandse bedrijven die personeel ter beschikking stellen, is overbodig gelet op de bestaande wetgeving. Terbeschikkingstelling van personeel is vandaag in België strak en beperkend geregeld. Het voorstel voegt niet veel toe aan bestaande wetgeving.

10 / Arbeid

Overuren en nachtarbeid

Voorstellen 119 en 137 (Open VLD) stellen voor om het verbod op nachtarbeid te laten ingaan op 24u00 i.p.v. op 20u00 en voorstel 120 (N-VA) pleit voor de afschaffing van het verbod op nachtarbeid, arbeid op zondag en arbeid op feestdagen. De experts waarschuwen voor een tendens tot verre gaande versoepeling in de richting van een recht op werken 'zolang men dat wil'. In elk geval moet nachtarbeid gepaard gaan met maatregelen die de gevolgen voor de gezondheid van de werknemers op lange termijn beperken. De voorstellen kunnen een aantasting betekenen van sociale grondrechten. Ze kleuren om die reden **oranje**.

Een schrapping van het wettelijk plafond rond overuren en deeltijds werk (Open VLD, 122) bedreigt het grondrecht inzake de bescherming van de arbeidsduur. De experts merken op dat minstens de regeling inzake inhaalrust moet blijven. Het voorstel kleurt **rood**.

Stakingsrecht

Voorstel 129 (Groen) houdt een pleidooi voor het recht op staken of bescherming van collectieve acties. De experts merken op dat het recht op staken in onze rechtstaat reeds voldoende wordt beschermd en geen absoluut recht is. Waken voor een balans met andere rechten is noodzakelijk. Beperkingen van het recht op staken moeten, ingevolge het arrest van het Hof van Cassatie van 7 januari 2020 ([Nr. P.19.0804.N](#)), beantwoorden aan doeleinden van algemeen belang en mogen

niet te beschouwen zijn als een onevenredige en onduidbare ingreep waardoor de beschermde rechten in hun kern zouden worden aangetast. De rechter oordeelt daarover onaantastbaar op grond van de feiten die hij vaststelt. Voorstellen 131 en 155 (PVDA) verwerpen elke maatregel die het stakingsrecht aan banden legt. Dit is onverenigbaar met de rechtstaat en een risico voor de grondrechten van niet-stakers en kleurt daarom **rood**. Het Europees Sociaal Handvest laat expliciet beperkingen toe van het stakingsrecht bij collectieve arbeidsovereenkomst. In geen enkele rechtstaat is het grondrecht om te staken onbeperkt. In de huidige Wet van 19 augustus 1948 betreffende de prestaties van algemeen belang in vredetijd wordt bepaald dat de sociale partners per sector bepalen wat de prestaties van algemeen belang zijn. Bij ontstentenis daarvan doet de uitvoerende macht dat. De werking van de sociale partners moet gegarandeerd blijven. Beperkingen van het recht op collectieve actie zijn immers noodzakelijk bij onder andere de politie, bij militairen, bij ziekenhuizen en bij het gevangeniswezen. Bepaalde fenomenen bij stakingen, zoals kwaadwillige wegblokkades of brandstichtingen, moeten bovendien strafbaar blijven om de openbare veiligheid te garanderen.

Voorstel 132 (N-VA) stelt dat er tijdens stakingen geen verbod mag zijn op uitzendarbeid. De experts verwijzen naar het verbod van tewerkstelling van uitzendkrachten in geval van staking zoals bepaald in artikel 9 van CAO nr. 108. Deze CAO kan weliswaar gewijzigd worden bij wet, maar een veralgemeende toelating van uitzendarbeid vormt een potentiële bedreiging van het recht op collectieve actie, met name het stakingsrecht (zoals vervat in art. 6 Europees Sociaal Handvest en door het EHRM afgeleid uit art. 11 EVRM), omdat de werkgevers de stakers kunnen vervangen door uitzendkrachten. Dit voorstel kleurt **oranje**.

Ontslagrecht

Voorstel 158 (PVDA) om Conventie 158 van de IAO (Internationale Arbeidsorganisatie) te onderschrijven zodat werkgevers verplicht zijn elk ontslag te motiveren is **groen** omdat het beschermt tegen willekeur. Voorstel 130 (Open VLD) bepleit een versoepeling van het ontslagrecht om ondernemers in staat te stellen flexibeler te zijn met hun personeelsbestand. De experts wijzen erop dat de sociale grondrechten in het gedrang kunnen komen als het gaat om een verregaande versoepeling. Het voorstel kleurt in dat geval **oranje**.

Toekenning sociale voordelen

Voorstel 133 (Open VLD) ijvert voor de toekenning van sociale voordelen op basis van inkomen, niet op basis van statuut (o.a. werkloze, werknemer of zelfstandige). De experts wijzen op een potentieel gevaar van het voorstel voor de sociale zekerheid van werknemers die is opgebouwd op sociale solidariteit op basis van socialezekerheidsbijdragen betaald door de werknemers en de werkgevers, waarbij mensen met grotere inkomens hogere bijdragen betalen, maar begrensde socialezekerheidsuitkeringen krijgen. Het Groeipakket (kinderbijslag) is in beginsel voor iedereen gelijk. Andere types van sociale voordelen, zoals verminderd tarief voor gas- en elektriciteitsleveringen of toegang tot een sociale woning, kunnen wel worden gekoppeld aan inkomen. Het voorstel kleurt **oranje**.

Voorstel 134 (CD&V) ijvert evenzeer voor de toekenning van sociale voordelen op basis van inkomen maar doelt op het *reëel* inkomen. Dit maakt voor de experts opnieuw een potentieel gevaarlijk voorstel uit en wordt daarom **oranje** gekleurd omdat het reëel inkomen niet altijd gekend is. Het is onduidelijk

aan welk inkomen wordt gedacht (individueel inkomen of het inkomen als koppel?). Het voorstel is een gevaarlijke stelling omdat de socialezekerheidsstelsels van zelfstandigen en werknemers totaal verschillend gefinancierd worden met lagere bijdragen (en dus veelal lagere uitkeringen) voor zelfstandigen. Bovendien riskeert men de maatschappelijke aanvaarding van de sociale zekerheid door de hogere inkomensklassen te ondergraven. Andere sociale voordelen, zoals een sociaal telefoon-, gsm- of internettarief, een huurvermindering voor sociale woningen, mogen wel gekoppeld worden aan het reële inkomen.

Voorstel 138 (N-VA) ijvert ervoor dat bedrijven en werknemers de autonomie krijgen om zelf op de werkvloer all-in akkoorden te sluiten met afspraken over de lonen, over arbeidsvoorwaarden, over ploegenarbeid, en dergelijke meer. Via een *opt-out* clause zouden bedrijven, mits sociaal akkoord, kunnen afwijken van de centraal onderhandelde loonafspraken. Het voorstel kleurt **oranje** omdat een dergelijke veralgemening van decentralisering naar het ondernemingsniveau sociale grondrechten kan bedreigen, bij uitstek in ondernemingen waar de werknemers nauwelijks georganiseerd zijn.

Voorstel 141 (CD&V) kiest voor een concentrisch arbeidsmigratiemodel waarbij de focus ligt op intra-Belgische mobiliteit, vervolgens op intra-Europese mobiliteit en pas erna op arbeidsmigratie uit niet-EU-landen. Het voorstel kleurt **rood** voor zover de uitwerking strijdig zou zijn met het vrij verkeer van werknemers binnen de EU. Overigens is onze huidige wetgeving reeds concentrisch wat betreft arbeidsmigratie uit niet-EU-landen. Buitenlanders krijgen slechts een vergunning indien de vacature niet kan worden opgevuld vanuit de Europese arbeidsmarkt.

Voorstel 147 (Open VLD) stelt dat de kostprijs van kinderopvang substantieel omlaag moet voor wie werkt. Dit vraagstuk ligt momenteel voor bij het Grondwettelijk Hof. Mogelijk is het ongeoorloofd discriminatoir, bijvoorbeeld in het geval van een alleenstaande werkloze ouder die een opleiding volgt en werk zoekt. Ook voorstel 148 (N-VA) waar voorrang voor kinderopvang wordt voorbehouden voor werkende ouders ligt voor bij het Grondwettelijk Hof.

Voorstel 149 (Vlaams Belang) schaft anonieme praktijktesten op de werkvloer af. Een afschaffing van deze praktijktesten versterkt de rechtstaat allerminst. Er zijn echter alternatieve handavingsmechanismen denkbaar. Wanneer de praktijktesten niet worden vervangen door een alternatief, kleurt dit voorstel **oranje**.

Voorstel 151 (Vlaams Belang) en voorstel 152 (N-VA) voorzien in rechtspersoonlijkheid voor alle vakbonden. Dit kan onder voorwaarden binnen de grenzen van de rechtsstatelijkheid. In een rechtstaat worden beperkingen opgelegd ten aanzien van eender wie macht uitoefent. Rechtspersoonlijkheid toekennen aan vakbonden maakt hen aansprakelijk voor de rechter. Ook in buurlanden hebben vakbonden van rechtsweg rechtspersoonlijkheid. De experts merken op dat best een aantal beperkingen worden opgelegd op de civielrechtelijke aansprakelijkheid van de vakbonden, naar Frans en Brits voorbeeld, omdat ze anders het risico lopen dat hun recht op collectieve actie disproportioneel kan worden gehinderd.

Voorstel 152 (N-VA) stelt verder ook voor dat organisaties die particuliere belangen vertegenwoordigen hun financiën moeten openbaren aan banken. Indien vakbonden rechtspersoonlijkheid moeten krijgen, impliceert dat reeds transparantie van financiën. Het voorstel

kleurt niettemin **rood** omdat ook andere belangenorganisaties aan de financiële openbaarheidsverplichtingen zouden onderworpen worden zoals wijkcomités, verenigingen voor amateurmusici, verenigingen van kleine aandeelhouders, ouderenorganisaties, etc. Dit is niet proportioneel en bedreigt zo het grondrecht van de verenigingsvrijheid.

Voorstel 159 (PVDA) schrapt artikel 406 van het Strafwetboek (hoofdstuk 8, afdeling 4 nieuw Strafwetboek) over de belemmering van het verkeer. Dit voorstel kleurt **oranje**. Het Hof van Cassatie koppelde in zijn arrest van 7 januari 2020 ([Nr. P.19.0804.N](#)) nadrukkelijk de strafbaarstelling van wegblokkades aan gevaarlijke situaties en gebeurlijke ongevallen.

Voorstel 160 (PVDA) legt een verbod op van dwangsommen en eenzijdige verzoekschriften tegen stakingsposten, waardoor rechtbanken en politie niet kunnen ingrijpen om collectieve acties de kop in te drukken. De partij wijst op het feit dat het Europees Comité voor Sociale Rechten onderstreept dat het Europees Sociaal Handvest het stakingsrecht garandeert en België al heeft veroordeeld voor het opleggen van dwangsommen tegen piketten. Dit voorstel kleurt **rood** zolang vakbonden geen rechtspersoonlijkheid hebben. Leden van wisselende blokkerende stakingsposten zijn vaak niet identificeerbaar wanneer zij met dwangmiddelen leveranciers en werkwilligen de doorgang beletten. Vakbonden hebben vooralsnog geen rechtspersoonlijkheid en kunnen dus niet gedagvaard worden. De enige mogelijkheid om het grondrecht van de toegang tot een onpartijdige rechter (art. 6 EVRM) te vrijwaren is dus toelaten om een procedure bij uiterste hoogdringendheid op eenzijdig verzoekschrift op te starten. De standpunten van het Europees Comité zijn, hoewel gezaghebbend, geen bindende uitspraken zoals die van het Europees Hof van de Rechten van de Mens dat wel zijn. Het Europees Comité heeft geen aandacht besteed aan artikel 6 EVRM.

Voorstel 161 (PVDA) stelt dat syndicale rechten mensenrechten zijn die een essentiële rol spelen in de strijd voor sociale en democratische vooruitgang. Om die reden mogen vakbondsvrijheden niet worden beperkt of ingeperkt, doch enkel uitgebreid en versterkt. De experts oordelen dat de uitbreiding van vakbondsrechten in bepaalde gevallen een aantasting kan zijn van de rechtstaat. Vakbondsvrijheden zijn in een rechtstaat niet absoluut. Om deze reden kleurt dit voorstel **oranje**.

11 / Wonen

Het recht op huisvesting wordt uitdrukkelijk onderschreven in voorstellen 174 (CD&V) en 175 (PVDA). Voorstel 163 (N-VA) maakt een mogelijke dreiging van discriminatie uit (**oranje**). Het voorstel zet in op de activering van sociale huurders maar legt verplichtingen op aan de zogenaamde inactieve sociale huurders op beroepsactieve leeftijd door deze te verplichten zich in te schrijven bij de VDAB, hun werkbereidheid aan te tonen en binnen een bepaalde termijn aan de slag te gaan. De verplichting om binnen een bepaalde termijn aan de slag te gaan, is een resultaatsverbintenis die niet voor iedereen haalbaar is. De koppeling van deze verplichtingen aan het recht op wonen is problematisch in het licht van het grondrecht op wonen.

Voorstel 164 (Vlaams Belang) houdt een voorkooprecht in voor de Vlaamse overheid om vrijgekomen woningen in de Vlaamse Rand aan te kopen en door te verkopen of te verhuren aan Vlaamse kopers. Het is toegestaan om op te leggen dat de koper een band heeft met de gemeente ter bescherming van wie minder kapitaalkrachtig is (arrest van het Grondwettelijk Hof van 7

november 2013 ([nr. 144/2013](#)) en arrest van het Hof van Justitie van 8 mei 2013 ([C-197/11 en C-203/11](#))), maar het voorstel wordt **rood** bevonden omdat het toepassingsgebied wordt beperkt tot Vlamingen.

De experts merken op dat voorstel 165 (N-VA), dat de vrederechter in staat stelt om een verplicht hulpverlening- en begeleidingstraject op te leggen aan daklozen die kampen met een problematiek, een risico kan inhouden. De concrete uitvoering en organisatie van het voorstel zijn doorslaggevend. De experts wijzen erop dat sedert de afschaffing van de wet van 1 maart 1993 op de beteugeling van de landloperij daklozen niet meer strafbaar kunnen worden gesteld. In het *Lacatus*-arrest oordeelde het EHRM dat bestraffing van bedelaars strijdig is met artikel 8 EVRM, de menselijke waardigheid en persoonlijke autonomie (arrest van het EHRM van 19 januari 2021 (*Lacatus v. Switzerland*, [nr.14065/15](#))). Naar analogie kan men op basis daarvan stellen dat dergelijke wetgeving voor daklozen eerder ondersteunend dan bestraffend moet zijn.

Voorstel 173 (N-VA), dat een assertief beleid aankondigt om zoveel mogelijk inwoners die een duurzame band met de streek hebben in de Rand te laten wonen, is op zich niet in strijd met de Grondwet. Problematischer is de stelling in hetzelfde voorstel dat wie werkt en een duurzame band kan aantonen met de streek ook voorrang krijgt in de kinderopvanginitiatieven. Over dat laatste onderdeel van het voorstel is een procedure hangende bij het Grondwettelijk Hof. Het voorstel is mogelijk discriminerend (**oranje**).

12 / Klimaat en leefmilieu

Voorstel 177 (Groen) om ecocide (het opzettelijk en onherroepelijk vernietigen van leefmilieu) internationaal als misdrijf te laten erkennen en op te nemen in het statuut van het Internationaal Strafhof versterkt de afdwingbaarheid van een aantal mensenrechten en wordt daarom **groen** ingekleurd.

De experts stippen als aandachtspunt het voorstel 178 (N-VA) aan om de “buitensporige” en “onrealistische” strafbaarstelling van ecocide uit het nieuwe Strafwetboek te halen. Het kan leiden tot een verzwakking van de rechtstaat omdat het de bestaande bescherming afbouwt die thans ook via klimaatzaken is gekomen, en zo gevolgen kan hebben voor de mensenrechten.

De experts beoordelen de voorstellen 177 t.e.m. 183 in het licht van de EU-regelgeving.

Voorstel 179 (Vlaams Belang) dat strekt tot een “pauze” voor alle bestaande Europese klimaatregels, gaat in het **rood**. De EU-regelgeving rond klimaat en leefmilieu kan niet zomaar worden stopgezet. Bestaande regels kunnen gewijzigd worden, maar zolang dat niet gebeurt, moeten ze nageleefd worden. Een “pauze” gaat in tegen de principes van de rechtstaat. Het EHRM bepaalt dat staten op basis van mensenrechten verplicht zijn om maatregelen te nemen om klimaatverandering tegen te gaan, en om hun beleid aan te passen aan de gevolgen van klimaatverandering. Zij moeten ervoor zorgen dat het mogelijk is voor individuen en belangenorganisaties om naar de rechter te stappen en dienen toegang tot relevante informatie over klimaatverandering voor eenieder te verzekeren (bijvoorbeeld het arrest van het EHRM van 9 april 2024 (*Klimaseniorinnen Schweiz and others v. Switzerland*, [nr. 53600/20](#))).

13 / Zelfbeschikking en ethische kwesties

De experts oordelen dat de voorstellen 187 t.e.m. 195 met de nodige garanties moeten omkleed zijn.

Er wordt voorgesteld om het recht op abortus (Groen en Open VLD, 187), het recht op waardig sterven (Open VLD, 188) en het zelfbeschikkingsrecht (Open VLD, 190) in de Grondwet te verankeren. Deze verankering kan in mensenrechtelijk opzicht als versterkend worden aangestipt zodat deze voorstellen het label **groen** krijgen.

Een aandachtspunt betreft de uitbreiding van het recht op euthanasie voor personen met dementie (Groen, 189). Dergelijke regelgeving moet duidelijke modaliteiten en gedetailleerde procedures bevatten, aangezien te algemeen geformuleerde standpunten een risico kunnen inhouden in het licht van het recht op leven voor mensen die hun wil niet meer tot uiting kunnen brengen. De experts oordelen dat dergelijke voorstellen met de nodige garanties moeten omkleed zijn.

Hetzelfde geldt voor de voorstellen rond de afschaffing van anonimiteitswaarborgen bij sperma, eicel, gameten of embryodonatie (CD&V, 191, 195 en N-VA, 192) die, als zij te algemeen geformuleerd zijn, een gevaar zouden kunnen betekenen voor het recht op privacy. De huidige regeling van absolute donoranonimiteit (artikel 57 van de MBV-wet) is echter betwistbaar in het licht van het recht van het kind op afstammingsinformatie (artikel 8 EVRM en artikel 7 Kinderrechtenverdrag). In dat verband heeft het EHRM onder de verdragsstaten een “tendens” tot afschaffing van de donoranonimiteit vastgesteld in het arrest van 7 september 2023 (Gauvin-Fournis en Silliau t. Frankrijk, [nrs. 21424/16 en 45728/17](#)). Momenteel is een prejudiciële vraag hangende voor het Grondwettelijk Hof over de verenigbaarheid van de absolute donoranonimiteit in artikel 57 van de MBV-wet met de Grondwet en internationale mensenrechten.

14 / Politieke rechten en politieke instellingen

De politieke partijen wijden uitgebreid aandacht aan de politieke rechten en politieke instellingen (voorstellen 196 t.e.m. 261). Het gros van de voorstellen betreft de inrichting van de overheid en valt bijgevolg buiten de rechtsstatelijke beoordeling door de experts.

De experts brengen volgende voorstellen onder de aandacht:

- / Voorstel 228 (Vlaams Belang) bepleit een soevereiniteitsverklaring in het Vlaams Parlement. De experts verwijzen naar de noodzaak van een voorafgaandelijk referendum. Een soevereiniteitsverklaring betekent dat het sociaal contract dat de Belgische grondwet fundeert, wordt verbroken, en dat een nieuw sociaal contract wordt gesloten. Dat kan enkel met een duidelijk mandaat van een meerderheid van de Vlaamse bevolking.
- / De afschaffing van Kamer, Senaat en provincie wordt bepleit in voorstel 232 (Vlaams Belang). Die afschaffing vereist dat de geijkte procedures worden gevolgd. De vraag rijst ook wat er dan in de plaats komt van de opgeheven overheidsinstanties.
- / Voorstel 241 (PVDA) stelt voor om een bindend burgerreferendum in te voeren. Er wordt niet verduidelijkt op welke manier het referendum wordt ingevoerd. In ieder geval is een Grondwetwijziging noodzakelijk.

- / In verschillende voorstellen wordt meer burgerparticipatie voorgesteld. De experts merken op dat een aantal van die voorstellen (Groen, 196; Open VLD, 220; N-VA, 221 en PVDA, 241) een grondwetswijziging behoeft.

15 / Gemeentelijke administratieve sancties (“GAS-boetes”) - bestuurlijke handhaving

De experts geven volgende voorstellen een **oranje** kleur:

- / Voorstel 267 (N-VA): Vlaanderen bekijkt de mogelijkheid om inbreuken op de Codex Dierenwelzijn ook via GAS-boete te bestraffen zoals het niet-steriliseren van je kat.
- / Voorstel 293 (N-VA): verhoging van de veiligheid in de bussen, trams, treinen en stations. Daarvoor werven we niet alleen extra veiligheidspersoneel aan, zowel bij De Lijn als bij de NMBS, maar geven we hun ook uitgebreidere bevoegdheden. Wie overlast veroorzaakt of amok maakt, wordt streng aangepakt, met GAS-boetes tot zelf een plaatsverbod.
- / Voorstel 294 (CD&V): de vernieuwde GAS-wetgeving gebruiken we optimaal om overlast op het openbaar domein aan te pakken. We breiden de lijst met gemengde inbreuken ook verder uit om straffeloosheid tegen te gaan.
- / Voorstel 307 (Open VLD): uitbreiding wet gemeentelijke bestuurlijke handhaving, ruimer toepassingsgebied zodat ook overheidsopdrachten, subsidies en concessies er onder vallen.

De experts herinneren eraan dat gemeentelijke administratieve sancties, de zogenaamde GAS-boetes, destijds werden ingevoerd om kleinere overtredingen aan te pakken bij gebrek aan mankracht daarvoor bij politie en justitie. De experts stellen algemeen een tendens vast om het materiële toepassingsgebied van de GAS-boetes steeds verder uit te breiden met risico voor de rechtstaat, in het bijzonder de scheiding der machten. Steeds meer wordt de bevoegdheid tot beboeten overgedragen van de rechter naar ambtenaren die bovendien zelf betrokken zijn bij de vaststelling van overtredingen. Die tendens wordt als zorgwekkend beschouwd. De mogelijkheid tot rechterlijke toetsing van GAS-boetes biedt onvoldoende garanties. Weinig burgers betwisten namelijk de opgelegde GAS-boetes bij de rechterlijke macht omdat de opgelegde bedragen van de boetes vaak niet opwegen tegen de kost om de zaak voor de rechter te brengen. Een evaluatie van het systeem van de GAS-boetes kan daarom rekenen op de steun van de experts, maar het voorstel van PVDA (331) om het systeem te herzien en de motivering (“omdat het jongeren en actievoerders criminaliseert”) overtuigt niet.

De aanpassing van de wet bestuurlijke handhaving om de lokale reguliere economie te vrijwaren van ondermijnende criminaliteit en malafide uitbatingen (N-VA, 334) wordt **oranje** gekleurd. Dat voorstel beoogt in essentie om de procedurele voorwaarden van een reeds erg ingrijpende wet te versoepelen. Dat vergt bijkomende waarborgen voor de burger. Tegenover een dergelijke uitbreiding van de bevoegdheid van de burgemeesters moeten serieuze modaliteiten staan.

16 / Justitie

Een aantal voorstellen hebben tot doel de werking van justitie te verbeteren mits het inzetten van voldoende of extra financiële middelen (Groen, 290; PVDA, 300, 320, 333 en Vlaams Belang, 312). Deze voorstellen versterken een onafhankelijke rechtspraak en worden **groen** gekleurd. Ook programmapunten die de strijd tegen de gerechtelijke achterstand aangaan (N-VA, 298; Vooruit, 317 en CD&V, 343) krijgen een label **groen**. Een onafhankelijke en verantwoordelijke magistratuur van de 21ste eeuw als streefdoel in programmapunt (CD&V, 342) is uiteraard ook **groen**, al zou men uit de stelling verkeerdelijk kunnen afleiden dat de rechterlijke macht thans niet onafhankelijk is. Daarnaast is er ook aandacht voor een hervorming van het strafprocesrecht (CD&V, 291), de verdere hervorming van het nieuw burgerlijk wetboek (CD&V, 336), codificatie van het omgevingsrecht (N-VA, 313) en een versterking van de rol van de onderzoeksrechters (PVDA, 323), wat tot een versterking van de rechtsstatelijke principes kan leiden. Al deze voorstellen kleuren **groen**. Voorstellen 347 (N-VA) en 416 (Vooruit), die justitie meer toegankelijk maken voor de burger met duidelijke, heldere en eenvoudige communicatie op maat ondersteunen de werking van de rechtstaat en kleuren dus ook **groen**. De toegang tot de rechter kan ook worden bevorderd door het installeren van een welzijnsonthaal (CD&V, 321) of een eenheidsloket in elke centrale rechtbank (N-VA, 361) (**groen** label). De verruiming van de toegang tot de rechter voor minderjarigen (CD&V, 375) en het uitbreiden van het hoorrecht van minderjarigen (Vooruit, 417) versterken de rechtspositie van de minderjarige en zijn dus voorstellen in de categorie **groen**.

Voorstel 293 (N-VA) beoogt (naast de uitbreiding van de GAS-boetes, zie hierboven) een uitbreiding van de bevoegdheden voor het veiligheidspersoneel op het openbaar vervoer dat volgens voorstel 295 (N-VA) na een opleiding ook wordt uitgerust met bodycamera's. De experts merken op dat een wettelijk kader noodzakelijk is voor wat de bediening van de camera's betreft door het veiligheidspersoneel. Er wordt ook gewezen op het feit dat het veiligheidspersoneel geen getrainde politie is, maar wel gewone burgers zijn. Wanneer veiligheidspersoneel wordt uitgerust met bodycamera's moeten deze ofwel altijd aanstaan ofwel niet aanstaan. Willekeur dient te allen tijde vermeden te worden.

Voorstel 297 (N-VA) beoogt een grondige hervorming van de samenstelling van het Grondwettelijk Hof. De rechters zouden geen dubbele nationaliteit mogen bezitten. De experts wijzen op het gevaar dat daardoor automatisch kandidaten worden uitgesloten. Er zijn immers nationaliteiten die nooit kunnen opgezegd worden, b.v. de Marokkaanse of de Japanse nationaliteit. Om die reden kleurt het voorstel **oranje**.

Voorstel 299 (CD&V) voert een verplichte rechtsbijstandverzekering in naar analogie met de ziekteverzekering. Het voorstel kan de toegang tot de rechter vergroten, maar is een aandachtspunt omdat de rechtsbijstandverzekering niet tegen elke prijs kan verplicht worden. Welke bijdrage wordt van de burger verwacht?

Voorstel 302 (N-VA) beperkt de toegang tot de rechter voor wie niet van bij de aanvang bezwaren indiende in procedures vergunningsverlening. Dat voorstel is in strijd met de toegang tot de rechter, zoals het Grondwettelijk Hof reeds heeft vastgesteld in zijn arrest van 11 april 2023 ([nr. 59/2023](#), B.17.2-B.17.3) en zijn arrest van 14 maart 2019 ([nr. 46/2019](#)), en kleurt aldus **rood**.

Het toegangsverbod voor amokmakers dat wordt voorgesteld in voorstel 303 (CD&V) mist respect voor het proportionaliteitsprincipe gelet op het nationale karakter ervan, en kleurt om die reden **rood**. Het is opnieuw een uitbreiding van de bestuurlijke handhaving en vormt een beperking van de vrijheid van verplaatsing (art.12, eerste lid van de Grondwet).

Voorstel 304 (Open VLD) kondigt meer wettelijke mogelijkheden aan om krakers uit een pand te zetten en voor de rechtbank te brengen. Eigenaars hebben recht op een schadevergoeding. Er wordt een zwarte lijst van hardleerse krakers opgesteld met bestuurlijke maatregelen, zoals een periodieke meldingsplicht van de verblijfplaats. De experts kleuren het voorstel **oranje** omdat het voorstel geen duidelijkheid schept over wie de zwarte lijst opstelt, wie de lijst bewaakt en wie de lijst kan consulteren.

Voorstel 308 (N-VA) pleit voor een striktere definitie van “belanghebbende” in het kader van procedures vergunningsverlening om ervoor te waken dat alleen “echte” belanghebbenden het recht hebben om te procederen. De rechter moet nu al het belang als toelaatbaarheidsvoorwaarde checken. Er is een belang of er is er geen. Daaruit blijkt dat het voorstel de toegang tot de rechter wil beperken. Het kleurt daarom **oranje**.

Voorstel 314 (Vlaams Belang) dat pleit voor een versoepeling van de criteria van uithandengeving voor minderjarigen vanaf 16 jaar voor specifieke misdrijven kleurt **oranje** omdat niet precies wordt bepaald voor welke misdrijven de uithandengeving mogelijk is.

Een verhoging van de rechtsplegingsvergoeding (N-VA, 322) wordt **rood** omdat in de praktijk van vandaag blijkt dat de huidige rechtsplegingsvergoeding reeds een drempel is om te procederen. Het pleidooi voor een verhoging van de rechtsplegingsvergoeding beperkt dus in zeer belangrijke mate het recht op toegang tot de rechter.

De experts wijzen op het risico van de creatie van staatloosheid bij realisatie van voorstel 328 (N-VA), wat strijdig is met het internationaal recht (automatisch verlies van de nationaliteit voor terroristische strijders die enkel over de Belgische nationaliteit beschikken). Daarom kleurt dit voorstel **oranje**.

Voorstel 330 (N-VA) wil het mogelijk maken om kennelijk kwaadwillige of roekeloze beroepen te bestraffen. De experts stellen dat het voorstel overbodig is. De rechtsfiguur van het tergend en roekeloos geding bestaat al en houdt in dat iemand een geding instelt met lichtzinnige ondoordachtheid met de bedoeling om te schaden of om een proces nodeloos te rekken. De tergende of roekeloze eiser kan (wanneer de tegenpartij dit vordert) veroordeeld worden tot het betalen van een schadevergoeding aan de andere partij. Bij toepassing van artikel 780bis Gerechtelijk Wetboek kan zelfs een geldboete opgelegd worden aan een partij die een rechtspleging aanwendt voor kennelijk vertragende of onrechtmatige doeleinden.

IJveren voor het waarborgen en herstellen van de rechten van verdediging, zowel in de burgerlijke als in de strafrechtelijke procedures en het aanvaarden van een snelrecht, met als waarborg dat het niet ten koste van de rechten van verdediging mag gaan (PVDA, 335) is een programmapunt met een **groen** etiket.

Voorstel 348 (PVDA) beoogt de oprichting van een speciaal financieel openbaar ministerie dat uitsluitend is belast met het onderzoek naar belastingfraude en grootschalige financiële criminaliteit. Dat parket is onafhankelijk en staat los van het federaal OM. De vraag rijst waarom het bijzondere parket los moet staan van het federaal OM. Dit voorstel kleurt **oranje** omdat speciale onafhankelijke procureurs moeilijker te controleren zijn en de normale werking van het OM doorkruisen. Men kan binnen het federale OM wel speciale afdelingen maken zoals het jeugdparquet of het arbeidsauditoraat en zo ook een gespecialiseerd fiscaal parket.

Voorstel 350 (N-VA) (ondertoezichtstelling van het ongeborn kind als er gevaar is voor het kind, pasgeborenen in ontwrichte gezinnen worden automatisch op de radar geplaatst van de bevoegde diensten en hulpverleners) houdt een risico in voor de rechtstaat en kleurt **oranje**. De vraag rijst op basis van welke criteria men op de radar wordt geplaatst. Modaliteiten en een duidelijk wettelijk kader zijn hier heel belangrijk.

Voorstel 351 (N-VA) behoeft verdere omkadering. De invoering van een meldingsplicht voor elke burger en hulpverlener bij acuut gevaar voor een kind vergt een duidelijk kader.

Voorstel 352 (PVDA) houdt een pleidooi voor de instelling van een gerechtelijk onderzoek naar elke vrijwillige strijder die terugkeert uit oorlogsgebieden om aanslagen te voorkomen. De experts vinden het absolute karakter van het voorstel problematisch. Het voorstel staat op gespannen voet met het vermoeden van onschuld. Dat voorstel houdt dus een risico in en kleurt om die reden **oranje**.

Voorstel 356 (PVDA) bindt de strijd aan tegen de straffeloosheid en seponeringen op het vlak van geweld tegen vrouwen door in te zetten op gespecialiseerde magistraten en speciale kamers bij de rechtbank. Het voorstel is mogelijk discriminerend (**oranje**). De experts betwijfelen of een onderscheid noodzakelijk is tussen geweld tegen vrouwen en geweld tegen mannen.

Voorstel 362 (PVDA) beoogt de uitbreiding van het systeem van lekenrechters naar strafrechtbanken en familierechtbanken. De experts stellen de vraag welk nut een lekenrechter heeft in deze rechtbanken. In een rechtstaat is het van groot belang dat rechtsgeschillen worden beslecht door een onafhankelijke en onpartijdige rechter die oordeelt op basis van het recht. Een uitbreiding van het systeem van lekenrechters zou dat principe in de verdrukking kunnen brengen, indien er niet gezorgd wordt voor verantwoording en voor een evenwichtige vertegenwoordiging.

Voorstel 365 (N-VA) kleurt **rood** wegens strijdigheid met de openbaarheid van de rechtspraak zoals verankerd in de grondwet en het EVRM. Het voorstel bepaalt dat de openbare behandeling van zedenzaken de uitzondering moet zijn en niet de regel.

De experts brengen in het bijzonder de volgende voorstellen onder de aandacht:

- / Voorstel 370 (PVDA) (weigeren van zogenaamde geheime dossiers waar alleen de rechtbank inzage in heeft). Er zijn dossiers die noodzakelijkerwijze enkel toegankelijk zijn voor de rechtbank en niet kunnen gedeeld worden met de tegenpartij, zoals dossiers Staatsveiligheid en dossiers in het intellectueel eigendomsrecht.
- / Voorstel 372 (N-VA) om te evolueren naar één Vlaams Bestuursrechtcollege dat alle Vlaamse *bevoegdheden* [lees: materies] kan behandelen, vereist een grondwetswijziging.

Die materies worden in dat geval op heel algemene wijze weggetrokken bij de Raad van State. Daartoe is het Vlaamse Gewest op dit moment niet bevoegd.

Voorstel 371 (Vooruit) ijvert voor een verhoging van de drempelwaarde om in burgerlijke zaken hoger beroep aan te tekenen. Zo zou er sneller definitieve uitspraak moeten volgen in zaken met een beperkte financiële waarde. Hoewel de drempelwaarde in het verleden al eerder opgetrokken werd en dit in bepaalde gevallen kan worden gerechtvaardigd, is het voorstel met als enige verantwoording het wegwerken van de gerechtelijke achterstand, een beperking van de toegang tot de rechter en kleurt het **rood**.

17 / Privacy

De experts wijzen op het belang van de eerbiediging van het recht op privacy. Elk voorstel dat dit recht inperkt, moet grondig gemotiveerd zijn en voorzien zijn van afdoende modaliteiten. Dat geldt in het bijzonder voor voorstellen die betrekking hebben op het aanleggen van registers en databanken. Welke gegevens worden opgenomen? Wie heeft toegang? Hoe worden de gegevens beschermd? Het is essentieel dat deze modaliteiten worden uitgewerkt om te oordelen of een voorstel ingaat tegen mensenrechtelijke principes, de scheiding der machten en de rechtszekerheid.

In België, en in Vlaanderen in het bijzonder, is vandaag al een bijzonder groot ANPR-cameranetwerk uitgerold. De meeste camera's zijn technisch uitgerust met de mogelijkheid van gelaatsherkenning. Alleen wordt deze functie nog niet gebruikt bij gebrek aan een wettelijk kader. De aankomende Europese AI-verordening maakt het gebruik van gelaatsherkenning door politiediensten op afstand in real time in openbare ruimten mogelijk indien dat strikt noodzakelijk is voor het gericht zoeken naar specifieke potentiële slachtoffers van misdaad, om specifieke dreigingen voor de openbare veiligheid te voorkomen, en om daders of verdachten van bepaalde feiten op te sporen. De impact van het ANPR-cameranetwerk op de privacy van burgers is bijzonder groot en zorgt doorgaans voor een vals gevoel van veiligheid. Om deze redenen kleuren drie voorstellen **oranje**:

- / Voorstel 380 (Open VLD): uitbreiding van camera- en ANPR-mogelijkheden in functie van het beschermen van hotspots zoals industriezones, transportomgevingen en kwetsbare natuurgebieden. Daarbij houden we *maximaal* rekening met privacy, en steeds in overleg met het lokaal bestuur.
- / Voorstel 387 (CD&V): met respect voor ieders privacy, zetten we slimme camera's in voor een veiliger en efficiënter verkeer.
- / Voorstel 390 (N-VA): we zetten in op een proportioneel en doelmatig gebruik van het ANPR-cameranetwerk, en beschermen daarbij maximaal de privacy. Deze camera's moeten bijvoorbeeld kunnen worden ingezet om wegpiraten en criminelen te signaleren aan de politie.

De experts wijzen eveneens op het feit dat het bankgeheim een belangrijk element van ieders privacy is. Bestrijding van kapitaalvlucht en fraude zijn nobele beleidsdoelstellingen maar zonder concrete criteria aan de hand waarvan het bankgeheim kan worden beperkt, dreigt een

ongeoorloofde inbreuk op het recht op privacy. Het volledig afschaffen van het bankgeheim (Vooruit, 391 en PVDA, 388) gaat privacygewijs te ver. Om deze redenen kleuren beide voorstellen **oranje**. Om dezelfde reden kleurt ook voorstel 393 (Vooruit) dat een geïntegreerd inkomens- en vermogenskadaster ontwikkelt door de beschikbare databanken aan elkaar te koppelen en uit te breiden, **oranje**.

Voorstel 340 (PVDA) beoogt de digitalisering van de rechtspraak. De experts merken op dat er waarborgen dienen te zijn voor wat het recht op privacy betreft.

18 / Regelgeving en administratie

De invoering van een vervaldatum voor alle wetgeving en regelgeving (Open VLD, 395) is totaal onwerkbaar en nefast voor de rechtstaat. Een vervaldatum voor alle regels creëert enorme rechtsonzekerheid. Het is bovendien helder dat de omzetting van bijvoorbeeld een EU-Richtlijn onmogelijk kan vervallen verklaard worden indien er niet tegelijk een andere omzettingswet wordt goedgekeurd. Het voorstel kleurt daarom **oranje**. Het streven naar een evaluatie van wetgeving (zowel een impactanalyse die plaatsvindt vóór de invoering van de betreffende wetgeving als een evaluatie na de invoering van de wetgeving om te bezien of de finaliteit van een bepaalde wet al dan niet is behaald) wordt als positief onthaald.

Voorstel 410 (N-VA) ijvert ervoor om aan de Grondwet een bepaling toe te voegen over de positie van het internationaal recht (niet-EU-recht) in de eigen rechtsorde waarbij het mogelijk wordt dat bij de ratificatie van internationale (niet-EU) verdragen kan worden bepaald van welke bepalingen de rechtstreeks werking niet wordt aanvaard. De experts wijzen erop dat een natiestaat er vrij voor kiest om een monistische (internationaal recht en nationaal recht vormen één rechtssysteem) dan wel een dualistische opvatting aan te nemen met betrekking tot internationaalrechtelijke regels. In België kennen we momenteel de monistische opvatting. In een monistische opvatting hebben bepalingen uit internationale verdragen die geratificeerd zijn automatisch rechtstreekse werking in de eigen rechtsorde. Er zijn dus twee mogelijkheden om het voorstel te realiseren. Ofwel kiest België voortaan voor een dualistisch systeem waarbij het internationaal recht niet langer één rechtssysteem vormt met het nationaal recht, ofwel wordt gebruik gemaakt van de internationaal aanvaarde techniek van voorbehouden en zogenaamde *opt-outs* bij de goedkeuring van verdragen. Deze voorbehouden zijn aanvaardbaar zolang ze niet ingaan tegen de geest van het internationaal Verdrag.

Voorstel 411 (N-VA) beoogt de invoering van de mogelijkheid om bepaalde gewone wetgeving af te schermen van welbepaalde grondwettelijke vernietiging. Het voorstel kleurt **rood** wegens schending van het principe van de scheiding der machten, een basisbeginsel van de rechtstaat. Doordat het wetten in stand houdt waarvan het Grondwettelijk Hof heeft vastgesteld dat ze in strijd zijn met de Grondwet, legt het zowel de Grondwet als rechterlijke uitspraken naast zich neer.

19 / Juridische bijstand

De toegang tot de rechter versterken door een uitbreiding van de tweedelijnsbijstand (Groen, 412 en PVDA, 420) is een programmapunt dat de beginselen van de rechtstaat schraagt en kleurt

daarom **groen**. Voorstel 414 (Vooruit) betreft het automatisch toekennen van het recht op gratis rechtspleging aan rechtzoekenden die in aanmerking komen voor tweedelijnsbijstand. Dit voorstel krijgt om eenzelfde reden het label **groen**.

Voorstel 419 (N-VA) beoogt de aanpak van de zogenaamde juridische 'industrie' rond migranten door de automatische stopzetting van het recht op pro-deo-bijstand bij de CGVS-procedure en door de inrichting van een 'poule' van in het vreemdelingenrecht gespecialiseerde advocaten binnen het bureau voor juridische bijstand. Dat voorstel gaat er verkeerdelijk van uit dat juridische bijstand vandaag *automatisch* pro-Deo wordt toegekend aan vreemdelingen. Ook voor migranten geldt de regel dat enkel wie aan de inkomensvoorwaarden beantwoordt voor toekenning van juridische bijstand recht heeft op bijstand van een pro-Deoadvocaat. Wie over voldoende financiële middelen beschikt, zal geen beroep kunnen doen op een pro-Deoadvocaat. De bijstand van een advocaat in de CGVS-procedure is in de praktijk noodzakelijk aangezien deze procedure bijzonder technisch is. Advocaten zorgen ervoor dat de procedure vlotter verloopt en betrokkene sneller uitsluitel heeft of hij of zij het land al dan niet dient te verlaten. Het praktiseren van vreemdelingenrecht voorbehouden voor een gespecialiseerde poule van advocaten, zoals het voorstel verder beoogt, houdt het risico in dat steeds minder migranten zullen worden bijgestaan aangezien er vandaag onvoldoende advocaat-specialisten in het vreemdelingenrecht zijn. Daarom kleurt dit voorstel **rood**.

De drastische inperking van de kosteloze rechtsbijstand voor asielzoekers (Vlaams Belang, 563) wordt door de experts **rood** gekleurd. Het voorstel wil de kosteloze rechtsbijstand immers inperken voor alle asielzoekers, ook voor diegenen die aan de voorwaarden voldoen. Dit voorstel maakt dan ook een flagrante discriminatie uit.

20 / Detentie

Voorstellen 423 (Groen), 429 (Open VLD), 430 (CD&V), 440 (PVDA) en minder expliciet 427 (N-VA) geven aan dat er aandacht is voor de mensonterende situaties in overbevolkte en verouderde gevangenissen, wat als positief (**groen**) wordt aangezien bij het beoordelen van de rechtsstatelijkheid van partijprogramma's. Een humaan detentiebeleid betreft één van de beginselen van de rechtstaat.

Detentie van geïnterneerde personen is al decennialang één van de grootste inbreuken op de mensenrechten in België. Het is een wettelijke verplichting om geïnterneerden de zorg te bieden waar zij nood aan hebben. Voor iedere geïnterneerde moet een zorgtraject worden uitgetekend met het oog op behandeling en re-integratie in de samenleving. België werd herhaaldelijk veroordeeld door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens wegens het in gebreke blijven op dit vlak. De voorstellen 425 (Groen), 427 en 442 (N-VA), 438 (PVDA) en 439 (CD&V) hebben oog voor het lot van de gedetineerde en het wettelijk kader en kleuren daarom **groen**.

Voorstel 432 (Open VLD) stelt voor om meer in te zetten op de terugkeer van buitenlandse gedetineerden naar het land van herkomst en kleurt **oranje**. De modaliteiten rond dit voorstel zijn namelijk belangrijk. De experts wijzen op het risico voor het recht op respect voor privé- en familielevens (art. 8 EVRM). Wie in België een gezinsleven heeft, kan niet zomaar teruggestuurd worden. Er is geen risico voor dit recht wanneer de gedetineerde in kwestie in België geen

gezinsbanden heeft. Om dezelfde redenen is voorstel 436 (N-VA), dat overeenkomsten met andere landen aankondigt om daar gevangenen te huren waar illegale gedetineerden in degelijke omstandigheden hun detentie kunnen uitzitten, **oranje**.

Voorstel 433 (Vlaams Belang), dat een aparte militaire gevangenis voor jihadisten poneert, kleurt **rood**. Het is onduidelijk wat wordt bedoeld met 'jihadisten'. Het voorstel is ook discriminatoir.

De experts merken op dat voorstel 434 (N-VA) om de mogelijkheid te onderzoeken om gedetineerden te laten bijdragen in de kosten van hun gevangenschap geen verplichting tot gedwongen arbeid kan inhouden.

Met betrekking tot voorstel 443 (Vooruit) dat de effectieve uitvoering van alle gevangenisstraffen (ook de korte) in het vooruitzicht stelt, verwijzen de experts naar de talrijke veroordelingen van de Belgische staat wegens inhumane detentieomstandigheden, onder meer door de overbevolking van de Belgische gevangenen. Straffen uitvoeren moet in menswaardige omstandigheden verlopen, dat is in het belang van de rechtstaat. Meer gevangenisstraffen daadwerkelijk uitvoeren, veronderstelt een toename van de beschikbare gevangenis capaciteit. Daarnaast vermeldt het voorstel als oplossing voor de overbevolking dat gedetineerden zonder Belgische nationaliteit of verblijfsrecht hun straf moeten uitzitten in het land van herkomst. Zoals hierboven reeds is aangegeven, is dit potentieel strijdig met art. 8 EVRM. Daarom kleurt dit voorstel **oranje**.

21 / Politie en civiele veiligheid

Voorstel 448 (CD&V) wil ervoor zorgen dat de politie toegang heeft tot de camerabeelden van de camera's van de NMBS waardoor digitale patrouilles in het station mogelijk zijn. De experts zijn geen grote voorstanders van (het gebruik van) camera's omwille van mogelijke inbreuken op het recht op privacy. Bovendien verhogen camera's de veiligheid niet.

Ook voorstel 449 (Groen) verdient de nodige aandacht (voortdurende waakzaamheid voor gewelddadig extremisme, zoals het jihadisme en het groeiend gevaar van extreemrechts). Het is onduidelijk wat bedoeld wordt met 'jihadisme' en 'extreemrechts'. Duidelijke definities zijn broodnodig. Met 'waakzaamheid' is volgens de experts niets mis maar het moet duidelijk zijn wat ermee bedoeld wordt.

Voorstel 450 (N-VA) dat het openbaar maken van gegevens en beelden door derden waarop politieagenten en hulpverleners herkenbaar zijn, strafbaar stelt, kleurt **oranje**. In een gezonde rechtstaat moeten burgers eventueel buitensporig geweld van politiediensten kunnen filmen. Deze *checks and balances* zijn een belangrijke voorwaarde om het geweldsmonopolie van de staat bij politiediensten te leggen.

De experts wijzen erop op dat *oneigenlijke* politietaken door private bewakingsdiensten laten uitvoeren (N-VA, 453) geen betrekking kan hebben op taken die het geweldsmonopolie uitdragen. Het voorstel spreekt over "oneigenlijke politietaken", maar het is onduidelijk wat hiermee bedoeld wordt. Daarom kleurt dit voorstel **oranje**. Het vermarkten van publieke handhaving is nefast voor de rechtstaat.

Voorstel 458 (Vlaams Belang), dat beoogt stroomstootwapens te introduceren bij de politie wordt onder de aandacht gebracht. De drempel om een dergelijk wapen te gebruiken, ligt veel lager dan bij een vuurwapen. Niettemin kan ook een stroomstootwapen zeer pijnlijk en/of dodelijk zijn. Wettelijke omkadering en training zijn daarom absoluut noodzakelijk. Het EHRM heeft in zijn arrest van 20 December 2004 (Makaratzis v. Greece, [nr. 50385/99](#)) uitdrukkelijk bepaald dat de overheid moet voorzien in een wetgevend en bestuurlijk kader dat het gebruik van (alle soorten) wapens door politie regelt en waarborgen tegen misbruik inbouwt.

Voorstel 459 (CD&V) bepleit een nultolerantie voor geweld tegen de veiligheidsberoepen. Het is onduidelijk wat precies wordt bedoeld met 'nultolerantie'.

22 / Europa

De voorstellen 9 (Open VLD), 465 en 467 (Groen) en 489 (Vooruit) die betrekking hebben op het verlies van stemrecht en deelname van regeringen aan de Raad van de EU bij schending van mensenrechten en afbraak van de democratische rechtstaat, worden als een relevante versterking van de rechtstaat aangezien (groen).

In voorstel 466 (N-VA) wordt voorgesteld om een *opt-out* van de Europese regelgeving op het vlak van asiel en migratie te onderhandelen wanneer de EU tegen 2025 'weigert mee te gaan in een strenger maar humaan migratiekader'. Los van de beoordeling van opportuniteit en haalbaarheid hiervan, blijft er een internationaalrechtelijk kader (zoals het VN-Vluchtelingenverdrag) waar rekening mee gehouden moet worden.

De afschaffing van het Europees Parlement, zoals voorstel 471 (Vlaams Belang) voorschrijft, kleurt rood.

Voorstel 477 (PVDA) dat een vetorecht toekent aan vakbonden bij Europese besluitvorming kleurt rood. Naast de democratische bekommernis van representativiteit, kan men de beslissingsbevoegdheid niet willekeurig aan één georganiseerde lobbygroep geven om Europese besluitvorming te verhinderen.

Voorstel 480 (PVDA) beoogt prioriteit te verlenen aan fundamentele sociale rechten boven de economische vrijheden die zijn vastgelegd in Europese verdragen. Bij conflicten hebben sociale rechten voorrang. De experts kanten zich tegen de invoering van een absolute regel van voorrang die het proportionaliteitsbeginsel en de rechterlijke toets buitenspel zou kunnen zetten. Het voorstel kleurt daarom oranje. Algemeen wordt aanvaard dat het onmogelijk is om een duidelijke hiërarchie binnen grondrechten te bepalen. De botsing van grondrechten leidt soms tot moeilijke afwegingen en proportionaliteitsoefeningen. Dat hoort bij de werking van de rechterlijke macht en de rechtstaat.

In voorstel 481 (PVDA) wordt geponeerd dat België, zonder discussie op Europees niveau, eenzijdig de btw-tarieven op de verschillende verwarmingsbrandstoffen moet verlagen. Dit voorstel kleurt rood. België moet respect tonen voor het Europees rechtskader waarbinnen het als nationale lidstaat fungeert. Als elke lidstaat te pas en te onpas Europese regelgeving die op dat niveau is onderhandeld en goedgekeurd door de nationale overheden naast zich neerlegt, brokkelt de rechtstaat af.

De experts vragen zich af welke maatschappelijke en economische tendensen onze Europese manier van leven, identiteit, democratie, rechtstaat, normen en waarden ondermijnen, zoals in voorstel 482 (N-VA) wordt gesteld. De experts moedigen de politieke partijen aan om deze tendensen concreet te benoemen en te staven. Dat kan het politiek debat enkel ten goede komen (*Trojan Horse Discourse*).

Voorstel 484 (PVDA) waarbij wordt 'gebroken' met artikelen 101 tot 107 van het Europees verdrag om staatshulp en staatsmonopolies opnieuw toe te laten, kleurt **rood**. Dit voorstel is nefast voor de rechtszekerheid en breekt met Europese basisverdragen die België mee onderschrijft. Om dezelfde reden wordt voorstel 485 (PVDA) **rood** gekleurd, waarbij wordt geopperd om Europese richtlijnen niet om te zetten op basis van sociale, milieu of democratische overwegingen. België bestaat binnen een rechtsstatelijke Europese Unie. Van de regels die op Europees niveau op democratische wijze tot stand zijn gekomen, valt niet zomaar eenzijdig af te wijken.

23 / Buitenlands beleid en internationale samenwerking

Verschillende partijprogramma's geven aan dat een buitenlands beleid moet worden gevoerd waarbij mensenrechten en het internationaal recht centraal staat (Groen, 494; Vooruit, 497, 512, 517; PVDA, 498; en CD&V, 500, 513, 516). Dit is uiteraard positief (**groen**).

Voorstel 503 (PVDA) dat voorstelt om de financiering van onderzoek en andere projecten met Israëlische universiteiten, organisaties en bedrijven stop te zetten, kleurt **oranje**. De experts waarschuwen ervoor dat door het voorstel mogelijk ook onderzoeken en projecten financiering verliezen die niets te maken hebben met de schending van het oorlogsrecht en de mensenrechten door de Israëlische staat en koloniale nederzettingen in Palestijnse gebieden. Het is niet omdat een natiestaat een bepaalde politiek voert dat zijn organisaties en burgers per definitie dezelfde koers varen. In dit geval zou het voorstel bijvoorbeeld ook projecten viseren met Israëlische organisaties die strijden voor mensenrechten en zich verzetten tegen het beleid van de regering in Palestijnse gebieden.

Voorstel 519 (Vooruit) waar samenwerkingsverbanden met de staat Israël (zoals het Associatieakkoord) worden opgeschort, een inreisverbod voor Israëlische kolonisten wordt ingevoerd en steun wordt verleend aan ngo's die bezetting en annexatie in kaart brengen, is in dat kader anders. In dat geval worden de staat en als problematisch geïdentificeerde personen zelf geviseerd. Daarom kleurt dit voorstel niet oranje. De modaliteiten rond deze maatregelen blijven echter belangrijk.

Voorstel 505 (PVDA) stelt de mogelijkheid voor regeringen in het vooruitzicht om handelsovereenkomsten onmiddellijk te beëindigen als ze deze niet langer in hun belang achten. Het voorstel wordt **oranje** gekleurd. Wanneer geijkte procedures worden gevolgd, kunnen handelsovereenkomsten weliswaar beëindigd worden, maar een 'onmiddellijke' beëindiging lijkt te impliceren dat geen rekening wordt gehouden met rechtszekerheid (*pacta sunt servanda*) en internationaalrechtelijke verplichtingen.

24 / Asiel, migratie en nieuwkomers

Begrippen

Vooraleer dieper in te gaan op de rechtsstatelijkheid van de afzonderlijke voorstellen die vallen onder het thema asiel en migratie, dient stilgestaan te worden bij de terminologie die in dit kader door de verschillende partijen gebruikt wordt. Een aantal termen uit het vreemdelingenrecht worden immers – al dan niet doelbewust – verkeerd toegepast. Een korte verduidelijking van de betreffende termen is dan ook op zijn plaats. Het gaat hierbij hoofdzakelijk om volgende begrippen.

Migranten zijn mensen die migreren, om welke reden dan ook. Zo zijn er mensen die hun land verlaten om zich elders bij een partner of een gezinlid te voegen of om economische redenen hun land verlaten. Andere mensen migreren omdat ze zich genoodzaakt voelen om dat te doen, b.v. omdat ze worden vervolgd om politieke of religieuze redenen. Deze laatste groep migranten zijn **vluchtelingen** die op zoek zijn naar internationale bescherming en als dusdanig hopen erkend te worden. Een persoon die 'asiel' aanvraagt, is een **asielzoeker** en vraagt per definitie om internationale bescherming in een land dat niet zijn of haar land van herkomst is. Het begrip illegalen ontmenselijkt. Het is daarom beter om te spreken over **mensen in onwettig verblijf**.

Opvang

De Belgische Staat werd al meer dan negenduizend keer veroordeeld voor de gebrekkige opvang van asielzoekers en het niet nakomen van nationale en internationale verplichtingen ten aanzien van degenen die bescherming zoeken. Waar in een rechtstaat ook de overheid de rechtsregels moet naleven, zijn de voorstellen om dergelijke veroordelingen in de toekomst te vermijden versterkend voor de rechtstaat. Voorstel 544 (Open VLD) dat onder meer een toereikende opvangcapaciteit beoogt, is daarom **groen**. Hetzelfde geldt voor voorstel 566 (PVDA) waarbij wordt gesteld dat een einde wordt gemaakt aan het permanente tekort aan asielopvang.

Voorstel 530 (N-VA) waarbij opvang voor verzoekers van internationale bescherming wordt herleid tot louter collectief, sober en tijdelijke opvang en enkel voor wie zelf onvoldoende bestaansmiddelen heeft, wordt dan weer **oranje** gekleurd. De modaliteiten zijn van belang. Opvang moet menswaardig zijn.

Asiel

De voorstellen tot een kortere doorlooptijd van asielaanvragen (Open VLD, 544 en CD&V, 576) creëren in principe meer rechtszekerheid, wat één van de beginselen van de rechtstaat uitmaakt. De experts pleiten evenwel voor voorzichtigheid. Er moeten voldoende garanties zijn dat de rechten van verdediging en het recht op een eerlijk proces door inkorting van de doorlooptijden niet in het gedrang komen.

Een asielstop gedurende de komende tien jaar, zoals voorstel 550 (N-VA) voorlegt, kleurt **rood**. Een rechtstaat die de mensenrechten respecteert, vangt mensen in nood op. België is daarenboven partij bij het VN-Vluchtelingenverdrag van 1951.

Voorstel 540 (N-VA) heeft betrekking op de "externalisering" van de asielprocedure (aanvraag asiel buiten de EU en wie illegaal binnenkomt, verliest elke kans op legaal verblijf). Het voorstel lijkt

daarmee voort te willen bouwen op het nieuw Europese Migratiepact. De experts stellen zich echter vragen bij de uitvoering van een dergelijke externalisering. Het houdt namelijk reële risico's in op het vlak van het recht op een eerlijke procedure en toegang tot de juridische bijstand. Mogelijk kan er ook sprake zijn van schendingen van artikel 3 EVRM, zoals detentie tijdens de behandeling van de aanvraag. Het is daarenboven niet duidelijk wat er zal gebeuren met mensen die afgewezen worden, maar niet terug kunnen naar hun land van herkomst. Omwille van deze mensenrechtelijke bezorgdheden, kleurt het voorstel **oranje**.

De experts wijzen er met betrekking tot voorstel 551 (Vlaams Belang) op dat elektronische gegevensdragers van asielzoekers, zoals gsm en laptop, nu al door het CGVS in het kader van het onderzoek naar het verzoek om internationale bescherming, worden gecontroleerd. Indien het voorstel zou inhouden dat deze controle op langere termijn systematisch wordt gedaan, betekent dat een ernstige inbreuk van de privacy.

Voorstel 555 (Vlaams Belang), dat een verplichte gemeenschapsdienst voor asielzoekers wenst in te voeren, houdt een risico op dwangarbeid in wanneer deze gemeenschapsdienst niet vergoed wordt (art. 5 EVRM) en kleurt daarom **oranje**.

Bij voorstel 565 (Vlaams Belang), dat zelfverklaarde minderjarigen die weigeren een leeftijdstest te ondergaan juridisch als meerderjarigen wil behandelen, merken de experts op dat dit vandaag reeds gebeurt. Dit hoeft op zich geen rechtsstatelijk probleem te zijn. Echter, wanneer de betrokken minderjarige documenten bij zich heeft waaruit zijn/haar leeftijd blijkt, dan moet hier wel degelijk rekening mee gehouden worden.

Voorstel 573 (N-VA) houdt een pleidooi in voor een harde aanpak van de illegale mensensmokkel en -handel. Uiteraard wensen ook de experts illegale mensensmokkel en -handel aan te pakken. De experts merken in dat verband evenwel op dat er voldoende aandacht dient te zijn om de weg naar de asielprocedure legaal en veiliger te maken dan vandaag het geval is. Er is nauwelijks een veilige *corridor*.

Terugkeer

De toekenning van een hogere terugkeerpremie voor wie terugkeert zonder een beroepsprocedure op te starten (N-VA, 579) beperkt de toegang tot de rechter en kleurt daarom **oranje**. In het verleden bestond de tendens om alle beroepsprocedures uit te putten zodat de verplichte terugkeer zo lang mogelijk werd verhinderd. Administratieve cassatieberoepen bij de Raad van State tegen beslissingen van de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen hebben vandaag evenwel geen schorsende werking meer, waardoor de beslissing van de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen rechtsgeldig blijft zolang de Raad van State zich niet heeft uitgesproken in cassatie. Dit heeft reeds tot gevolg dat dergelijke beroepen veel minder worden ingesteld.

Voorstel 538 (Open VLD) dat onder andere stelt dat escortes naar landen van herkomst ook door privébedrijven moeten kunnen gebeuren, kleurt **oranje**. Voldoende waarborgen dat geen overmatige dwang noch geweld wordt gebruikt, zijn noodzakelijk. Om deze reden is het precair om dergelijke taken te privatiseren.

Fraude

Voorstel 533 (N-VA) dat sterk wenst in te zetten op de bestrijding van domiciliefraude en controles naar buitenlandse eigendommen, wordt **oranje** gekleurd. De experts wijzen op een mogelijke inbreuk op het recht op privacy. Dergelijke controles worden immers veelal uitbesteed aan private ondernemingen, die het niet altijd zo nauw nemen met de geldende privacyregels. De experts merken op dat veel afhangt van de modaliteiten. De **oranje** kleur kleeft om die reden ook op voorstel 583 (N-VA) dat pleit voor de opvoering van de strijd tegen alle mogelijke vormen van fraude, zoals in asiel, identiteit, schijnrelaties en – ouderschap.

Voorstel 614 (N-VA) stelt voor dat wie enkel met het oog op het verkrijgen van verblijfsrecht de schijn van een relatie ophoudt of niet effectief en onvoldoende voor zijn kind zorgt, het land wordt uitgezet na weigering van toekenning van een verblijfsrecht. Het is onduidelijk wat *onvoldoende voor een kind zorgen* betekent. Een uitgebreide wettelijke regeling m.b.t. schijnrelaties bestaat bovendien al. Het voorstel kleurt **oranje**.

Gezinshereniging

Met betrekking tot voorstel 534 (Open VLD) waar het verwerven van een basiskennis Nederlands in het thuisland als voorwaarde voor gezinshereniging wordt gesteld, wijzen de experts op het feit dat het verwerven van deze basiskennis niet mogelijk is in veel landen. Mensen uit deze landen komen dan *de facto* niet in aanmerking voor gezinshereniging, wat een mogelijke schending van art. 8 EVRM uitmaakt. In het voorstel wordt de 'graduele opbouw van toegang tot sociale zekerheid' beschouwd als een verstrengde voorwaarde voor gezinshereniging. Die voorwaarde is in se geen voorwaarde omdat inherent verondersteld wordt dat er al een recht op sociale zekerheid bestaat. Daarom kleurt dit voorstel **oranje**.

Voorstel 536 (CD&V) dat de controles op misbruiken van de procedures voor gezinshereniging wenst op te drijven en de beëindigingsgronden wil aanscherpen, wordt **oranje** gekleurd. Bij dergelijke controles dient er steeds voldoende aandacht te worden besteed aan het recht op privacy van de betrokkene(n). Het is bovendien onduidelijk hoe dit voorstel concreet zal ingevoerd worden. De experts wijzen op het tendentieuze karakter van het voorstel.

Voorstel 542 (CD&V) stelt voor om de '*grace period*', waarbinnen erkende vluchtelingen en subsidiair beschermden genieten van een vrijstelling van de normale voorwaarden tot gezinshereniging, in te korten van twaalf naar drie maanden. Dit voorstel wordt door de experts **oranje** gekleurd wegens een mogelijke schending van art. 8 EVRM. In veel landen duurt het immers veel langer om de formaliteiten voor het verkrijgen van een visum te vervullen. Bovendien beschikt niet elk land over een Belgische ambassade waardoor mensen zich dienen te verplaatsen naar een buurland om hun aanvraag (fysiek) in te dienen. *De facto* zou het voorstel aldus tot gevolg hebben dat er amper nog aanvragen tot gezinshereniging aanvaard zullen worden. Indien België de digitale aanvraag, zoals in Nederland, zou aanvaarden, dan is het inkorten van de termijn minder problematisch.

Taal- en burgerschapstesten

Voor wat de burgerschaps- en taaltest betreft uit voorstel 537 (N-VA) wijzen de experts erop dat er voldoende waarborgen dienen te zijn opdat ook analfabeten deze testen kunnen afleggen. Ook de voorwaarden van slagen voor een burgerschapstest én periodieke taaltesten voor wie een

permanent verblijfsrecht wil krijgen in voorstel 608 (N-VA) zijn opnieuw niet realistisch voor personen die analfabeet zijn. Volgens het Grondwettelijk Hof (arrest van 23 maart 2023 ([nr. 53/2023](#))) is een schriftelijke taalvereiste immers ongrondwettig indien het geen uitzondering maakt voor analfabeten die de Belgische nationaliteit willen krijgen, maar aantonen dat zij niet in staat zijn de schriftelijke taalvereiste te halen. De experts wensen bovendien te benadrukken dat de taalvereisten voor iedereen haalbaar dienen te zijn. Daarnaast vragen de experts zich af waarom de nationaliteitsverklaring “fors” duurder moet worden. Tot slot benadrukken de experts dat wie vandaag geen blanco strafregister kan voorleggen, een negatief advies krijgt van het parket bij het afleggen van een nationaliteitsverklaring. Om deze redenen kleuren ze de voorstellen **oranje**. Dezelfde waarborgen in verband met analfabeten moeten voorhanden zijn in de context van voorstel 553 (CD&V) dat een verplicht nationaliteitsexamen voor kandidaat-Belgen voorschrijft. Bij voorstel 582 (Vooruit) om integratiesteun tijdens de eerste drie jaar afhankelijk te maken van het nieuwkomerstraject, merken de experts op dat erover moet gewaakt te worden dat er in een traject wordt voorzien voor wie analfabeet is.

Voorstel 591 (N-VA) ijvert voor een hervorming (lees: verlaging) van het federale leefloon, met aanvullende bedragen die gelinkt worden aan inspanningen om te integreren, waaronder het leren van het Nederlands en het zoeken naar werk. Het voorstel kleurt **oranje** omwille van volgende redenen:

- / Het voorstel richt zich enkel tot nieuwkomers en is om die reden discriminerend.
- / Het voorstel houdt geen rekening met personen die analfabeet zijn.
- / De vigerende, federale leefloongrenzen zijn vandaag reeds laag. Verdere vermindering van het bedrag brengt mogelijk de menselijke waardigheid in gevaar.

Voorstel 596 (N-VA) verbindt aan de aanvraag van een arbeidsvisum in hoofde van de kandidaat-migrant verschillende voorwaarden, waaronder de vereiste taalkennis. Het voorstel kleurt **oranje** aangezien het voorstel belet dat Europese kandidaat-werknemers in België kunnen werken wegens gebrek aan de vereiste taalkennis.

Voorstel 601 (CD&V) ijvert voor de verhoging van de kennis van het Nederlands van nieuwkomers. Het voorstel kleurt **oranje** omdat de ambitie voor een verhoging van het niveau A2 naar een niveau B1 niet door iedereen kan gerealiseerd worden.

Inburgering en integratie

De experts waarschuwen voor het weinig specifiek taalgebruik van voorstel 546 (Open VLD) dat stelt dat wie weigert in te burgeren of weigert onze fundamentele waarden en normen te erkennen, de verblijfsvergunning verliest. Daarom is dit voorstel **oranje** gekleurd. Hoe wordt beoordeeld dat iemand de fundamentele waarden en normen van onze maatschappij niet erkent? En wat zijn deze fundamentele waarden en normen? In dit voorstel schuilt een gevaar voor een mogelijk *Trojan Horse Discourse*.

Voorstel 603 (N-VA) om iedere nieuwkomer een bindende nieuwkomersverklaring te laten ondertekenen, is op zich geen dreiging voor de rechtstaat. Het voorstel kleurt niettemin **oranje** omdat het niet helder is wat precies in de nieuwkomersverklaring wordt bepaald.

Voorstel 526 (N-VA) waarbij de 'integratie-industrie' wordt afgeschaft en een radicale ommezwaai in het Vlaams integratiebeleid wordt voorgeschreven, wordt **rood** gekleurd. De experts verwerpen de suggestie dat in België een 'integratie-industrie' bestaat en wijzen erop dat ondersteuning van vzw's en belangenorganisaties die personen bij integratie bijstaan, noodzakelijk is in een rechtstaat.

Inkanteling en herorganisatie van CGVS, DVZ, Dienst Voogdij en Fedasil

Voorstel 600 (Vooruit) ijvert voor de oprichting van een aparte dienst ter bescherming van niet-begeleide minderjarigen op de vlucht om zo het huidige probleem van de versnippering over verschillende beleidsdomeinen heen, tegen te gaan. Het voorstel integreert de Dienst Voogdij in deze dienst. Het voorstel draagt bij aan de bescherming van de minderjarigen en betoont respect voor de kinderrechten, en kleurt om die reden **groen**. Ook voorstel 602 (PVDA) beschermt kinderen op de vlucht door onmiddellijke aanstelling van een gespecialiseerde voogd voor iedere jongere en versterking van de samenwerking met jeugdhulp. Ook dat voorstel kleurt **groen**.

Voorstel 543 (N-VA), waarbij het Commissariaat-Generaal voor Vluchtelingen en Staatlozen (CGVS) wordt ingekanteld onder Binnenlandse Zaken en onder politieke verantwoordelijkheid van de bevoegde minister komt, kleurt **rood**. Het CGVS moet onafhankelijk van Binnenlandse Zaken kunnen opereren. Inkanteling betekent immers de opheffing van het autonome statuut van het CGVS en tast mogelijk de onafhankelijkheid aan. Voorstel 572 (CD&V) om de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ), het CGVS en Fedasil in een eengemaakte migratiedienst (vorm van een federale overheidsdienst) te integreren kleurt **oranje** omdat ook dat voorstel de onafhankelijkheid van het CGVS mogelijk in gevaar brengt. Het CGVS moet steeds te allen tijde autonoom en onafhankelijk kunnen beslissen. Het is onduidelijk onder wiens politieke verantwoordelijkheid deze nieuwe migratiedienst zou komen te staan. Dit kan in geen geval de minister van Binnenlandse Zaken zijn, omwille van de eerder vermelde onafhankelijkheid van het CGVS.

Voorstel 564 (N-VA) wil de gerechtelijke sectie van de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ) versterken en hun opsporings- en interceptiemogelijkheden maximaal uitbreiden. Daarnaast wil het voorstel de inkanteling van de gerechtelijke sectie van DVZ binnen de politiediensten onderzoeken. De experts kleuren dit voorstel **oranje**. Het is de taak van DVZ om na te gaan of mensen die niet de Belgische nationaliteit hebben in België kunnen verblijven. De taken van de politie zijn compleet verschillend waardoor deze diensten niet geïntegreerd kunnen worden. Bovendien legt dit voorstel een link tussen migratie en veiligheid, wat een gevaarlijk discours is.

Omwille van de tegenstrijdige belangen en opdrachten van de Dienst Voogdij (FOD Justitie) en DVZ (FOD Binnenlandse Zaken) kleurt het voorstel om de Dienst Voogdij over te hevelen naar de DVZ (N-VA, 594) **oranje**. De Dienst Voogdij stelt de voogd van een niet begeleide minderjarige vreemdeling aan om diens (administratieve) belangen te behartigen.

Europese buitengrenzen

Voorstel 547 (Vlaams Belang), dat ijvert voor *pushbacks* aan Europese buitengrenzen, kleurt **rood**. *Pushbacks* houden geen rekening met individuele omstandigheden en geven geen enkele mogelijkheid om asiel aan te vragen. Ze zijn in strijd met het verbod op collectieve uitzetting van

asielzoekers in Protocol 4 van het EVRM en vaak ook met het internationaalrechtelijke verbod op *non-refoulement* zoals neergelegd in artikel 33 van het Vluchtelingenverdrag en het internationaal gewoonterecht. Voorstel 529 (Groen) dat voorziet in een stop van pushbacks aan Europese buitengrenzen krijgt daarom het label **groen**.

Voorstel 585 (N-VA) kondigt een versterking van de Europese buitengrensinfrastructuur aan samen met de controle ervan. De experts merken op dat wat de controle van de buitengrensinfrastructuur betreft, deze dient georganiseerd te worden met respect voor het wettelijk kader.

Detentie en criminaliteit

Voorstel 577 (PVDA) dat kinderrechten op de eerste plaats zet, bepaalt dat het asiel- en migratiebeleid altijd rekening moet houden met het hoger belang van het kind, en zich verzet tegen elke vorm van opsluiting van kinderen, kleurt **groen**.

Voorstel 561 (Vlaams Belang) wil de maximumtermijn afschaffen waarin asielzoekers vastgehouden kunnen worden. Dit voorstel wordt **rood** gekleurd door de experts aangezien iedereen een zicht moet kunnen hebben op het einde van de detentie. Dit voorstel is strijdig met Europees recht. Voorstel 570 (N-VA) tot verlenging van de detentietermijn van 'illegale' vreemdelingen in een gesloten centrum tot 18 maanden, kleurt **oranje**. Het voorstel richt zich tot 'illegale vreemdelingen', zijnde personen in onwettig verblijf die geen misdrijf hebben gepleegd. Het is de verantwoordelijkheid van DVZ om ervoor te zorgen dat die personen binnen de detentietermijn worden teruggestuurd. De praktijk vandaag wijst echter uit dat mensen heel vaak enkele maanden langer opgesloten blijven omdat DVZ talmt met de pogingen om mensen van het grondgebied te verwijderen. De verlenging van de termijn zoals voorgesteld, baart de experts zorgen, zeker wanneer er geen sprake is van een gevaar voor openbare orde of nationale veiligheid. In dat geval is het immers duidelijk dat de betrokkene geen misdrijf gepleegd heeft. Een vrijheidsberoving van achttien maanden lijkt dan ook een inbreuk op het recht op vrijheid zoals vervat in meerdere internationale verdragen. Vanuit rechtsstatelijk oogpunt is het aan te bevelen de huidige detentietermijn te behouden met de mogelijkheid in hoofde van DVZ om een gemotiveerde verlenging van die termijn te vragen voor een rechterlijke instantie, b.v. omdat het niet op tijd een *laisser-passer* kan bemachtigen. In navolging van voorstel 570 (N-VA) wordt voorgesteld om de opvangcapaciteit van de gesloten centra te verdubbelen waardoor de indruk bestaat dat het inderdaad de bedoeling is om personen in onwettig verblijf langer te kunnen vasthouden (N-VA, 599). Beide voorstellen dienen dan ook samen gelezen te worden. In voorstel 606 (CD&V) wordt een uitbreiding van 400 plaatsen in de gesloten terugkeercentra samen met dwangmaatregelen als het huisarrest in het vooruitzicht gesteld. De voorstellen 599 (N-VA) en 606 (CD&V) kleuren **oranje**.

Voorstel 575 (N-VA) kleurt ontegensprekelijk **rood** aangezien het voorstel om 'illegale' gezinnen met kinderen in een daartoe uitgerust gesloten centrum te plaatsen in afwachting van hun uitwijziging, weliswaar als ultimum remedium, in strijd is met het Kinderrechtenverdrag.

Criminele vreemdelingen die elke mogelijkheid op verblijf verliezen (N-VA, 590) is een voorstel in strijd met de rechtstaat en kleurt **rood**. Het voorstel is strijdig met het EU-recht en art. 8 EVRM

omdat het geen antwoord biedt op de vraag waar criminele vreemdelingen dan kunnen of moeten verblijven.

Personen in onwettig verblijf

Voorstel 562 (Vlaams Belang) voert een weigering in van bankdiensten aan 'illegalen', een verbod op verhuur aan 'illegalen' en een verbod op huwelijk met 'illegalen'. Dit voorstel wordt **rood** gekleurd.

Voorstel 560 (N-VA) wil een 'illegalenregister' invoeren. De experts kleuren dit voorstel **oranje**. Bij invoering van dergelijke databank rijzen dezelfde bezorgdheden zoals hierboven aangehaald: welke gegevens worden opgenomen in het register? Wie heeft toegang? Hoe worden de gegevens beschermd? De experts merken op dat mensen in onwettig verblijf nergens zijn geregistreerd en een dergelijk register bijgevolg onmogelijk opgesteld kan worden.

In verband met voorstel 528 (N-VA) wijzen de experts op het feit dat het verbod om te verhuren aan personen zonder een geldige verblijfsvergunning, een verplichting legt bij de verhuurders om kennis te nemen van verblijfsstatuten van hun huurders. Het voorstel wordt daarom **oranje** gekleurd.

Woonstbetreding

Voorstel 568 (N-VA) maakt woonstbetreding mogelijk. Na een gerechtelijke toets kan de politie 'illegale' vreemdelingen in een woning aanhouden en overbrengen naar een gesloten centrum, met het oog op terugkeer. Het voorstel kleurt **oranje** omdat het niet nader bepaalt waaruit de gerechtelijke toets bestaat. Die toets moet minstens de garanties bieden die nu reeds zijn bepaald in het Strafwetboek voor wat huiszoekingen betreft. Er wordt opgemerkt dat er voldoende waarborgen moeten zijn op het vlak van humane opvang na aanhouding en overbrenging naar een gesloten centrum. De experts kleuren voorstel 610 (CD&V) **oranje** aangezien het onduidelijk is hoe het wettelijk kader voor de woonstbetreding er concreet zal uitzien, onder meer op het vlak van wie de controle zal uitoefenen. Voorstel 609 (Vooruit) werkt de gerechtelijke toets wel verder uit en wijst de Raad voor vreemdelingenbetwistingen aan als controlerende instantie voor wat woonstbetreding betreft.

Varia

Voorstel 231 (Vlaams Belang) wil de afschaffing van het vreemdelingenstemrecht bekomen, stellende dat het stemrecht exclusief voorbehouden is voor Vlaamse burgers. Dit voorstel druist in tegen het principe van het Europees burgerschap, zoals bepaald in het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU) dat stemrecht verleent aan alle EU-burgers in Europese en gemeenteraadsverkiezingen. Dit voorstel kleurt **rood**.

Voorstel 587 (N-VA) om alle verblijfskaarten van nieuwkomers, ongeacht hun statuut, te harmoniseren op een geldigheid van één jaar samen met de verplichting voor nieuwkomers om die nadien actief jaarlijks te verlengen, kleurt **rood**. Het voorstel richt zich immers ook tot alle Europese onderdanen die vandaag in België werken en daarvoor een verblijfsvergunning nodig hebben. Het voorstel is bovendien flagrant in strijd met Europese wetgeving, waaronder de

Gezinsherenigingsrichtlijn. Familieleden van Europese onderdanen hebben recht op een definitieve verblijfsvergunning die niet kan beperkt worden tot één jaar.

Voorstel 613 (N-VA) om de economische, sociale en culturele rechten van artikel 23 van de Grondwet niet langer te beschouwen als rechten maar als algemene beginselen, is flagrant in strijd met bestaande verdragsverplichtingen en kleurt om die reden **rood**.

Voorstel 552 (N-VA) dat stelt dat elke inwijking in de Vlaamse Rand die vanuit het Waals Gewest of het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest instroomt systematisch zou moeten opgevolgd worden tot blijkt dat hij of zij het Nederlands voldoende machtig is, kleurt **rood**. Dit voorstel is in strijd met de taalvrijheid en het gelijkheidsbeginsel, zoals vastgelegd in de Grondwet.

Voorstel 556 (Vlaams Belang) dat arbeidsmigratie enkel voor hoogopgeleide profielen en bij voorkeur uit Westerse landen voorschrijft, kleurt **oranje**. Dit voorstel houdt een duidelijke discriminatie in.

Voorstel 558 (N-VA), dat een kritische blik wil werpen op de subsidies van de 'migratie-industrie' kleuren de experts **oranje**. Het voorstel kadert volgens hen in een *Trojan Horse Discourse* en kan segregatie in de hand werken. De term 'migratie-industrie' is opnieuw een bijzonder tendentieuze woord waarvan bovendien niet duidelijk is wat er precies mee wordt bedoeld.

Overbodig

De experts wijzen erop dat enkele voorstellen in dit kader overbodig zijn.

Zo worden geweldplegers nu al uitgesloten van het opvangnetwerk. Voorstel 535 (N-VA), dat een *zero-tolerance*-beleid aankondigt met betrekking tot gewelddadige incidenten en psychologische problemen in de asielcentra en de uitsluiting van geweldplegers van het opvangnetwerk, is daardoor overbodig.

Ook voorstel 539 (N-VA) waarbij wordt gesteld dat 'illegalen' enkel recht mogen hebben op dringende medische hulp die in strikte zin wordt benaderd, is overbodig. Het is nu al zo dat men moet voldoen aan de voorwaarden voor elke andere vorm van financiële of sociale hulp. Verder worden zelfverklaarde minderjarigen die weigeren een leeftijdstest te ondergaan nu ook al juridisch behandeld als meerderjarige. Ook voorstel (Vlaams Belang, 565) is daardoor overbodig.

Voorstel 595 (Vooruit) beschrijft de zogenaamde Dublin-procedure zoals die vandaag geldt en is om die reden evenzeer overbodig, net zoals voorstel 605 (Vooruit).

25 / Welzijn en gezondheid

Voorstel 615 (Vooruit) waarbij medische zorg als een universeel recht wordt bestempeld, kleurt **groen**.

Voorstel 619 (N-VA) bepaalt dat burgers hun gezondheidsdata moeten kunnen doneren, met garanties voor hun privacy. De experts bevestigen dat deze garanties absoluut noodzakelijk zijn. In het bijzonder rijzen vragen over wie de databanken zou beheren, hoe men er toegang toe krijgt, en hoe de data worden verbeterd en aangepast.

Met betrekking tot het breken van het patent door dwanglicenties voor noodzakelijke medicijnen waar een buitensporig hoge prijs voor wordt gevraagd in voorstel 620 (PVDA), brengen de experts als aandachtspunt aan dat deze aanpak enkel kan in uitzonderlijke omstandigheden, in het kader van een bredere *tool kit* en op tijdelijke basis. Dwanglicenties zijn een manier om de uitgebreide bescherming die door octrooien wordt geboden, weer in evenwicht te brengen wanneer deze uit balans blijkt.

26 / Sociale Zekerheid

Voorstel 623 (Groen) voert een antimisbruikbepaling in de sociale zekerheid in ter bestrijding van sociale fraude en kleurt **oranje**. De experts wijzen erop dat dit principieel uiteraard kan maar dat er al veel antimisbruikbepalingen bestaan. Een veelheid aan dergelijke bepalingen kan leiden tot dubbelop en zo fundamentele socialezekerheidsrechten in gevaar brengen. De modaliteiten zijn van groot belang.

Voorstel 627 (Open VLD) richt een databank van sociale uitkeringen en voordelen op om de werkloosheids- en inactiviteitsvallen in kaart te brengen. Zoals de experts al vaker als aandachtspunt aangaven, zijn modaliteiten rond databanken zeer belangrijk. Er moet een duidelijk kader ontwikkeld worden dat regelt wie toegang krijgt, hoe en door wie de databank beheerd wordt, en dergelijke meer.

Voorstel 628 (Open VLD) plafonneert binnen een gezin het totaalbedrag uit (equivalente) leeflonen op een menswaardig inkomen (met gebruik van de REMI-tool – referentiebudgetten). De experts zien de concrete uitwerking van dit voorstel als aandachtspunt.

Voorstel 629 (N-VA) voorziet in de mogelijkheid voor het OCMW om het budget van een Groeipakket zelf in te zetten om te helpen voorzien in de noden van kinderen in het geval dat gezinnen het financieel moeilijk hebben en ondersteund worden via budgetbegeleiding of een leefloon en wanneer blijkt dat het Groeipakket niet ten goede komt van die kinderen. De experts merken op dat hierdoor een belangrijke bevoegdheid bij de sociaalassistent terechtkomt (met afwezigheid van rechtstreekse rechterlijke controle en de mogelijkheid van tegenspraak), daar waar jeugdrechters al invasieve maatregelen kunnen nemen om de rechten van het kind te vrijwaren. Dit voorstel kan aldus een mogelijke schending van art. 8 EVRM inhouden.

Voorstel 630 (Vlaams Belang) voert een taalverplichting in voor socialezekerheidsuitkeringen en sociale woningen. De experts kleuren dit voorstel **oranje**. Socialezekerheidsrechten zijn algemene rechten voor sociale risico's, die financieel steunen op werkgeversbijdragen en werknemersbijdragen, berekend op het loon na arbeid. Taalkennis is een irrelevant en daarom discriminatoir onderscheidingscriterium dat tegen het fundament van die sociale zekerheid ingaat. Het voorstel is discriminatoir omdat het mensen kan treffen die hier wel degelijk sociale bijdragen hebben betaald, zoals een Engelstalige persoon die in een bedrijf werkt waar Engels de voertaal is.

Voorstel 631 (N-VA) stelt dat wie aanspraak wil maken op een leefloon en andere sociale bijstand voortaan eerst vijf jaar ononderbroken, werkelijk en wettelijk in België moet verblijven. Dit voorstel

kleurt **rood** voor zover het EU-onderdanen betreft. De periode van vijf jaar die wordt voorgeschreven, is strijdig met het vrij verkeer van personen.

Voorstel 632 (Vlaams Belang) stelt dat personen die over onze nationaliteit en over voldoende kennis van het Nederlands beschikken bij toewijzing van sociale woningen voorrang krijgen. Dit voorstel kleurt **rood**. Het is strijdig met het Europees recht.

Voorstel 634 (Vlaams Belang) voert een aparte sociale zekerheid en zorgkas voor niet-Europese vreemdelingen in en kleurt **rood**. Een onderscheid maken op basis van nationaliteit zou een probleem zijn voor de Belgische Grondwet, meer bepaald het beginsel van gelijke behandeling (artikel 10) en het verbod op discriminatie (artikel 11).

27 / Onderwijs en opleiding

Het voorstel om het recht op opleiding, naast het recht op onderwijs, te verankeren in de Grondwet (Groen, 637) versterkt de positie van meerderjarige leerlingen en wordt daarom als **groen** bestempeld. De overheid moet ervoor zorgen dat het onderwijs toegankelijk is voor elk kind zodat het voorstel om opleiding te garanderen aan minderjarigen die opgesloten zijn (Vooruit, 651) tegemoetkomt aan de naleving van het recht op onderwijs (**groen**).

Voorstel 638 (N-VA) koppelt een deel van de schooltoelage aan de bereidheid van ouders om Nederlands te leren. Dit voorstel wordt **rood** gekleurd. Het voorstel sanctioneert kinderen op basis van het gedrag van hun ouders. De rechten van het kind komen zo in het gedrang. In dezelfde zin is voorstel 645 (CD&V) zorgwekkend in zoverre het stelt dat anderstalige ouders die hun kinderen in het Vlaams onderwijs inschrijven, zich moeten engageren om Nederlands te leren spreken, wat mogelijk een voorwaarde formuleert die het kind sanctioneert. De experts kleuren dat voorstel **oranje**.

Voorstel 640 (N-VA) past artikel 24 van de Grondwet aan zodat de vrijheid van onderwijs niet langer een argument kan zijn wanneer objectief wordt vastgesteld dat de kwaliteit van onderwijs onder grote druk staat. Dit voorstel is een aandachtspunt. Wanneer de kwaliteit van het aangeboden onderwijs een probleem is, volstaat het om de subsidietoekenning voor deze of gene school stop te zetten.

Voorstel 643 (Vlaams Belang) geeft voorrang aan Nederlandstalige kinderen in de Nederlandstalige school van hun keuze. De experts oordelen dat de voorrangsregel anderstalige kinderen kan discrimineren. Het voorstel is daarom **oranje**. De rechten van het kind moeten gevrijwaard worden. Alle kinderen hebben recht op onderwijs.

Voorstel 648 (N-VA) dat een onafhankelijk onderzoek instelt naar de aanwezigheid van *woke*-ideologie in het hele Vlaamse onderwijs wordt **oranje** gekleurd. Hoewel de experts onderstrepen dat alles onderzocht mag worden (er geldt in onze rechtstaat een academische vrijheid), vragen zij zich af wat de finaliteit van dit onderzoek zou zijn in het licht van de vrijheid van onderwijs. Dit voorstel kadert opnieuw in het bovenvermelde *Trojan Horse Discourse*. 'Woke' wordt niet gedefinieerd, maar er wordt gesuggereerd dat 'woke' een ideologie is, die bovendien verwerpelijk is en bestreden moet worden, zodat ook de vrijheid van meningsuiting in het gedrang komt.

Voorstel 649 (N-VA) waarbij de inspectie niet langer goedkeuring geeft aan leerplannen die gemaakt zijn door koepels en waar naast inhoud ook allerlei visies en pedagogische opvattingen worden opgenomen, wordt **oranje** gekleurd. De experts wijzen erop dat de onderwijskoepels geen abstracte figuren zijn en openstaan voor dialoog. De vrijheid van onderwijs impliceert trouwens dat eigen visies toegelaten (moeten) zijn.

Voorstel 650 (Vlaams Belang) schaft de studietoelage voor niet-EU-burgers af en wordt **rood** gekleurd. Enkel niet-EU-burgers die al in België verblijven én daarvoor een verblijfsvergunning hebben, komen vandaag in aanmerking voor een studietoelage. Hen uitsluiten van deze studietoelage is een ongeoorloofde discriminatie en bijgevolg in strijd met de rechtstaat voor niet-EU burgers die hier wonen.

Voorstel 653 (CD&V) voert quota in voor buitenlandse studenten geneeskunde. De experts wijzen erop dat met betrekking tot EU-burgers gemotiveerd moet worden waarom een uitzondering op de EU-verdragsregels betreffende het vrije verkeer van burgers noodzakelijk is. Normaal garanderen die regels EU-onderdanen met de vereiste diploma's onbeperkte toegang tot het hoger onderwijs in alle lidstaten. In het arrest Bressol (arrest van het Hof van Justitie van 13 april 2010 ([nr. C-73/08](#))) aanvaardde het Hof van Justitie dat de behoefte om de kwaliteit van de gezondheidszorg te beschermen, onder bepaalde heel strikte voorwaarden, beperkingen op het fundamentele recht op vrij verkeer kan rechtvaardigen.

28 / Vrije Tijd en sport

Voorstel 655 (N-VA) vraagt de stopzetting van subsidiëring om louter opiniëring, activisme of het tegen elkaar opzetten van gemeenschappen te financieren. De experts kleuren dit voorstel **oranje** omdat het voorstel het sociaal-cultureel werk viseert en bestempelt als activistisch. Hetzelfde geldt voor voorstel 656 (Vlaams Belang) dat subsidies aan organisaties die culturele segregatie versterken, stopzet. De verdachtmaking van sociale organisaties is een risico voor de rechtstaat.

Voorstel 659 (Vlaams Belang) dat politisering van de topsport verbiedt (geen kapiteinsarmbanden of hoekschopvlaggen in regenboogkleuren of vlaggen van buitenlandse naties) kleurt **oranje**. Het houdt een risico in voor de vrijheid van meningsuiting.

Voorstel 662 (Vlaams Belang) dat een einde stelt aan de subsidies voor als jeugdwerk gecamoufleerde linkse of extreemlinkse propaganda kleurt **oranje**. Het voorstel suggereert dat ten minste een deel van het jeugdwerk in België gecamoufleerde propaganda zou zijn.

29 / Media en internet

Voorstel 668 (Vooruit) stelt een verbod in op partijuitgaven voor advertenties op sociale media. De experts merken op dat enkel voorwaarden kunnen worden gesteld aan de besteding van overheidsdotaties.

Bij voorstel 669 (N-VA) dat een duidelijk mediadecreet, een sterk mediawijshheidsbeleid en een strikte handhaving van onze regels voorlegt, merken de experts als aandachtspunt op dat het

Dit rapport is opgesteld door 5 onafhankelijke experts en vertegenwoordigt hun gezamenlijke visie op de rechtsstatelijkheid van de verkiezingsprogramma's.

Advocaat.be is een initiatief van de Orde van Vlaamse Balies.

voorstel niet mag leiden tot inhoudelijke controle van de media op een manier die een gevaar vormt voor de vrijheid van meningsuiting.

